

## سنجش وضعیت مؤلفه‌های هویت ایرانی - اسلامی

### در میان دانشجویان و ارائه راهکارهای مدیریتی جهت ارتقاء آن

عباسعلی قیومی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال [a\\_ghaiyomi@iautnb.ac.ir](mailto:a_ghaiyomi@iautnb.ac.ir)

محمدرضا انصاری

دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد رشته مدیریت امور فرهنگی

[mohamadreza.ansari@gmail.com](mailto:mohamadreza.ansari@gmail.com) (مسئول مکاتبات)

#### چکیده

**مقدمه و هدف پژوهش:** این مقاله برآمده از پژوهشی که با روش توصیفی پیمایشی انجام شده است، نظر جامعه نمونه در خصوص وضعیت مؤلفه‌های هویت ایرانی اسلامی از لحاظ قومی و قبیله‌ای، ایرانی، دینی (اسلامی)، مذهبی (شیعه) و جهانی جمع‌آوری، سپس با استفاده از عملیات و محاسبات آماری وضعیت هویت به لحاظ اهمیت و اولویت عضویت در جوامع، ارتباط فرهنگ ایرانی با فرهنگ اسلامی، تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی در میان جامعه آماری سنجیده شده است.

**روش پژوهش:** پژوهش حاضر را با توجه به ماهیت تحقیق و موضوعیت یک پژوهش توصیفی تحلیلی است. این تحقیق با استفاده از پرسشنامه انجام شده و محقق در گام نخست اعتبار داده‌های جمع‌آوری شده را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ محک زده، سپس اطلاعات جمع‌آوری شده، دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل گردید. در این تحقیق با آزمون نسبت مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی مورد سنجش قرار گرفت و با آزمون فریدمن مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی بر اساس اهمیت و رتبه درجه‌بندی گردید.

**یافته‌ها:** نتایج به دست آمده از تحقیق نشان می‌دهد اکثر دانشجویان بر این باورند که: فرهنگ ایرانی و فرهنگ اسلامی عجین شده است و گسترش اسلام در جهان باعث رضایت و خشنودی‌شان می‌گردد؛ بین فرهنگ ایرانی و فرهنگ شیعه فاصله‌ای وجود ندارد و شیعه بودن نشانه ایرانی بودن است؛ احساس تعلق به هویت ایرانی-اسلامی دارند.

**نتیجه‌گیری:** در راستای ارتقاء مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در میان دانشجویان در محورهای اجرای موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد: حفظ و ارتقای یکپارچگی بین هویت ایرانی و اسلامی؛ تأکید بر باورهای اسلامی، ایرانی، منطقه‌ای، محلی و قومی؛ تأکید متوازن بر تمامی ابعاد هویت ایرانی-اسلامی در دانشگاه؛ بسترسازی برای تربیت دانشجویان هویت یاب و هویت جو در دانشگاه.

**واژگان کلیدی:** هویت، ایرانی-اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، احساس تعلق

## مقدمه

باعث می‌شود دانشجوی علاوه بر کسب اطلاعات و دانش، برای ایفاء نقش‌های مختلف در جامعه آماده شده و با هنجارها و قواعد اجتماعی آشنا باشد. در واقع دانشجوی از یک سو شیوه صحیح زندگی اجتماعی را می‌آموزد و از سوی دیگر آماده شرکت فعالانه در زندگی و پذیرش مسئولیت در جامعه می‌شود در واقع نظام آموزشی می‌تواند به مثابه مرجعی انسان‌ساز عمل کند و ارزش‌ها، اصول و اهداف در راستای تقویت یا تضعیف هویت ملی را در جامعه باز تولید نماید. چرا که یکی از سرمایه‌های اساسی در هر کشور وجود دانشجویان است که هر دولت با بهره‌مندی مناسب از وجود آنان به توسعه علمی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و.. جامعه مبادرت می‌ورزد و موجبات رشد، ترقی و توسعه همه جانبه کشور خود را فراهم می‌نماید.

در عصر حاضر دانشگاه آزاد اسلامی با بیست و هشت سال سابقه فعالیت، سه میلیون فارغ‌التحصیل، بیش از یک میلیون و پانصد هزار دانشجو و.. (جاسبی ۱۳۸۹، ۲) به عنوان یک نظام آموزشی جامع از یک سو در تبدیل انسان‌ها به افرادی بالنده از لحاظ فرهنگی و اجتماعی فعال است و از سوی دیگر تأمین‌کننده دانش عمومی مورد نیاز نیروی انسانی در بخش‌های گوناگون اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شود، ضمن آنکه نقش مهمی در تحکیم هویت ملی، وحدت ملی و تقویت همبستگی اجتماعی از طریق اشاعه سنت‌ها، رسوم اجتماعی<sup>۲</sup> و ایدئولوژی‌ها<sup>۳</sup> ایفاء می‌کند. از این رو این مجموعه یکی از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در دوام و پایداری نظام محسوب می‌شود به نحوی که عدم کارکرد صحیح آن می‌تواند مولد بحران‌های مختلفی نظیر بحران هویت شود. بدیهی است دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان یک نظام آموزشی جامع برآمده از انقلاب اسلامی و یادگار حضرت آیت .. خمینی (ره) می‌تواند نقش مهمی در شکل‌گیری و تکوین

هدف اصلی و نهایی نظام آموزشی در سراسر دنیا تعلیم دانشجویان به منظور حضور در جامعه و انتقال هویت، فرهنگ، ارزش‌ها، و اصول حاکم بر کشور است. به نحوی که نظام آموزشی در سراسر گیتی، گروه‌های سنی را در کلاس‌های گرد هم می‌آورد تا امیدها و انتظارات جامعه و دانشجویان را برآورده سازد. دانشجو هم از نظر احساس نیاز به پرستش کمال مطلق و هم از نظر تفکر انتزاعی برای روی آوردن به دین و فهم مفاهیم پیچیده دینی، آمادگی‌های مقدماتی، احساسی و ذهنی لازم را دارد؛ لذا خانواده، نظام آموزشی و مراکز دینی فرصت مناسبی دارند که باورها و رفتار دینی را نیز به آنان بیاموزند. آمادگی‌های انگیزشی و احساسی و عقلانی دینی از درون فرد دانشجو جوانه می‌زند و نظام آموزشی است که اگر جاذبه‌های مناسب و روش درستی را به کار گیرد می‌تواند ایمان مذهبی دانشجو را تقویت کند و عالی‌ترین تکیه‌گاه روح انسان، یعنی ایمان به خدا، را در دل او بنشانند. دیدگاه‌های مذهبی دانشجو که قبلاً حالتی خشک و جزمی داشته با ورود به محیط دانشگاهی به مدارا و شکیبایی آراسته می‌شود و خرافه‌های مذهبی نیز، به سوی اصول محکمه دینی و اخلاق هدایت می‌شوند. علی‌رغم آنکه در ظاهر، فراگیری علم و ترویج شاکله‌های آن مهم‌ترین اهداف نظام آموزشی به شمار می‌آیند با این حال نباید از یاد برد که نظام آموزشی نقش مهمی در جامعه‌پذیری دانشجویان نیز ایفاء می‌نماید. از این رو دانشجو علاوه بر فراگیری علم و دانش به شناخت خود و دیگران نیز می‌پردازد به همین سبب نحوه شکل‌گیری شخصیت و جامعه‌پذیری فرد در این نظام از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. به نحوی که جامعه‌پذیری می‌تواند دانشجویی تربیت کند که در راه رشد و کمال خود و توسعه سازندگی جامعه قدم بردارد و یا بالعکس. این نظام

هویت ایرانی-اسلامی به ویژه در نوجوانان و جوانان آینده‌ساز داشته باشد و جهت‌گیری دانشجویان را با جهت‌گیری ارزشی و هنجاری نظام همسو سازد؛ و از آن مهم‌تر در راستای فرمایش خداوند متعال در قرآن کریم که می‌فرمایند:

«فراموشی نفس انسان در نتیجه فراموشی خداوند است»<sup>۱</sup>. و گفتار امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) که فرموده‌اند: «هرکس خودش را شناخت خدا را شناخته است»<sup>۲</sup>. دانشجویان را همراه و یاور باشد. چرا که جوان امروزی به دلایل مختلفی از قبیل، نظام نوین و ناکارآمدی آموزش و پرورش، عدم قبول قابلیت‌ها در نظام خانوادگی، بیکاری، تأخیر در ازدواج، مسئله سربازی و نظام وظیفه، فقدان فلسفه و معنای ارضاء کننده زندگی و در نهایت سکولاریسم دست‌خوش بحران هویت در سطح فردی و اجتماعی است (قنبری ۱۳۸۳، ۳۲). در صورتی که تحقیقات نشان می‌دهد در تمام کشورها اولاً والدین سعی می‌کنند فرزندان خود را با مذهب آشنا کنند و ثانیاً کوشش‌های آنان و سایر بزرگسالان و برنامه‌های مؤسسات گوناگون دولتی و غیردولتی در توجه و علاقه جوانان به مذهب نقش مهمی دارد (پالوتزیان ۱۳۷۹، ۴۰).

#### بیان مسئله

آخرین جنبش سیاسی در ایران که به صورت انقلاب اسلامی به پیروزی رسید، نوعی مقابله با هویت غربی بود، ولی مسئله‌ای که قابل تأمل و اهمیت است، احتمال وجود شکاف هویتی در سطح کل جامعه است. این شکاف که در دو سطح عرضی و طولی رخ خواهد داد، از یک سو موجب شکاف نسلی می‌شود که نسل نوین را از نسل پیشین جدا می‌سازد، ولی از سوی دیگر با فعال شدن هویت‌های جهانی شکاف‌های منطقه‌ای را فعال خواهد کرد که نتیجه آن تجزیه‌طلبی است؛ لذا نخبگان فکری و سیاسی حاکم به طور جدی در برابر این پرسش واقع‌اند که وضعیت ما

از لحاظ شاخصه‌ها و شاکله‌های هویت ملی چگونه است؟ آیا دچار بحران هویت هستیم یا نه؟ ثانیاً اگر دچار بحران شده‌ایم علتش چیست؟ ثالثاً چگونه می‌توان از آن بحران خارج شد؟

مباحث فوق هنگامی که در جامعه‌ای چون دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و در دانشکده‌های متفاوت که در دو گروه علوم انسانی و فنی مهندسی که تعداد دانشجویان دختر حدوداً دو برابر دانشجویان پسر می‌باشد و اکثر آن‌ها جوان و در رده سنی ۱۹ تا ۲۷ سال، مجرد و در فضایی که هر روز با یکدیگر در تماس و ارتباط می‌باشند، مطرح می‌گردد، از حساسیت ویژه‌ای برخوردار می‌گردد؛ و ایجاب می‌نماید که در راستای خودشناسی، احساس تعلق و شناساندن خود به دیگران و نیز یافتن جایگاه خود در سطح خرد و کلان به آنان کمک شود؛ لذا در این راستا مسئله اساسی که در نظر می‌باشد تا در این مقاله مورد بررسی قرار گیرد این است که :

- کدام یک از جوامع مورد مطالعه (قومی، ملی، مذهبی، دینی و جهانی) از لحاظ احساس تعلق و عضویت در بین دانشجویان دارای رتبه بالاتری می‌باشد؟
- آیا ارتباط بین فرهنگ ایرانی و اسلامی از دیدگاه دانشجویان قوی می‌باشد؟
- آیا احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی دانشجویان قوی است؟
- با توجه به سئوالات فوق فرضیات ذیل مطرح می‌گردد:
- از لحاظ احساس تعلق و عضویت جامعه ملی دارای رتبه بالاتری می‌باشد.
- ارتباط بین فرهنگ ایرانی و اسلامی از دیدگاه دانشجویان قوی می‌باشد.
- احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی دانشجویان قوی است.

### اهمیت و ضرورت تحقیق

در اینجا جا دارد که تأکید شود ضرورت شناخت هویت در جامعه ناشی از ضرورت و اهمیت کارکردهای آن در جامعه است و این اهمیت از آن روست که هویت لازمه بقاء و تداوم نظام اجتماعی است و هرگونه تأخیر یا انحراف در شکل‌گیری هویت موفق، می‌تواند باعث ایجاد بحران هویت و در نتیجه ناهنجاری ضروری و اجتماعی بسیار شود. به عبارتی قاطع، «مهم‌ترین ویژگی فرهنگ هویت است و هویت چسب بقای نظام اجتماعی است» (صالحی امیری ۱۳۸۷، ۲۵).

بنابراین اگر پدیده‌ای در حیات اجتماعی نقش حیاتی داشته باشد، آگاهی از بود و نبود. ضعف و قوت و جستجو برای بهبود وضعیت آن نیز مسئولیتی حیاتی است. امروزه در کشورهای معروف به «جهان سوم» و «مستعمرات» که نفوذ کشورهای مسلط و مهاجم فرهنگ جامعه را تضعیف کرده و تهدید به نابودی می‌نمایند، شناخت و مرزبندی هویت فرهنگی کمال اهمیت را دارد و یکی از ابعاد مبارزات استقلال طلبانه است (روح الامینی ۱۳۸۲، ۱۶).

فرهنگ ملی ایران خاص مردم ماست که متشکل از ویژگی‌های محیط جغرافیایی، جهان‌بینی، نگرش، خواست‌ها، آرزوها، غم‌های مشترک، احساسات و اعتقادات بوده و دارای رنگ و بویی ایرانی، اسلامی است. دارا بودن چنین فرهنگی به ملت ما تشخیص و هویتی متفاوت از دیگران می‌بخشد. این همان عاملی است که می‌تواند ملت ما را در میان ملت‌های دیگر مطرح سازد و موجبات روی پای خویشستن ایستادن و مورد توجه قرار گرفتن را فراهم سازد. هویت هر ملتی در انسجام بخشیدن به جامعه و پیش‌گیری از گروه‌ها شدن آن‌ها و نیز عدم پیروی از ارزش‌های بیگانه نقشی اساسی دارد؛ لذا توجه به وضعیت مؤلفه‌های هویتی جمعیت یک و نیم میلیون نفر دانشجو در سال

بدیهی است که در راستای سؤالات و فرضیات فوق این مقاله قصد دستیابی به هدف اصلی تحقیق که تعیین و سنجش مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال بوده و اهداف فرعی زیر دارد:

- بررسی وضعیت احساس تعلق و عضویت دانشجویان در جامعه ملی.
- بررسی وضعیت ارتباط بین فرهنگ ایرانی و اسلامی از دیدگاه دانشجویان
- بررسی وضعیت احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی در بین دانشجویان

با توجه به موارد ذکر شده و عنایت به اینکه برنامه‌ریزی، مستلزم نگاهی جستجوگر به گذشته، نگاهی عمیق به اوضاع داخلی و تعمقی ژرف، در اطراف و نگاهی بس دورخیز، به آینده است و وظیفه اصلی هر مدیر در تمام سطوح، طراحی محیطی است که اعضاء بتوانند در آن به صورت گروهی فعالیت کنند و به هدف برسند و با توجه به اینکه برنامه‌ریزی، آینده را به زمان حال می‌آورد، از این رو شما می‌توانید کاری درباره آن انجام دهید و برای دست یافتن به هدفی، باید قبل از تلاش فیزیکی، تلاش ذهنی (برنامه‌ریزی) انجام شود (نیکو مرام و همکاران ۱۳۸۶، ۱۵).

حال سؤال اساسی اینجاست که آیا بدون شناخت کافی و کامل از وضعیت هویت دانشجویان می‌توان تصمیمات و برنامه‌ریزی مناسبی در این راستا اتخاذ نمود لذا به همین منظور محقق قصد دارد با سنجش مؤلفه‌های هویت دانشجویان مسایل و مشکلات را در این زمینه تا حد امکان کشف نموده و راهکارها و راهبردهای مناسبی برای آن ارائه نماید.

و معانی واژه‌ها و مباحث مرتبط با موضوع مقاله اشاره‌ای داشت که به شرح آن‌ها در ذیل می‌پردازیم.

#### هویت

برای هویت معانی و تعاریف متعدد ذکر شده است لیکن در اصل هویت واژه‌ای است عربی از «هو» (او) به معنی «کیستی» و به مفهوم «اتحاد با ذات و حقیقت خویش» یا «یکی بودن موصوف با صفات اصلی وجوهی مورد نظر» (الطایبی ۱۳۷۸، ۴۵)؛ و از این رو می‌توان آن را «این همانی» دانست که به مجموعه‌ای از همانندی ذاتی معین و مشخص اعم از فرد یا گروه دلالت می‌کند و آن را به طور مشخص و قابل قبول و آگاهانه از سایر گروه‌ها و افراد و اشیاء متمایز می‌سازد. (همان) در واقع هویت، عامل یا عواملی است که فرد را از فردی و گروهی را از گروه دیگر مجزا می‌نماید.

#### هویت فردی

به این سؤال پاسخ می‌دهد که من کیستم؟ و به کجای جهان تعلق دارم؟ هویت فردی بیانگر خصیصه‌های دوام یافته ثابت فردی یا مشتق از آن‌ها می‌باشد و چیزی است که درون شخصیت افراد به واسطه فرایندهای گوناگون شناختی موجودیت دارد، مجموعه ویژگی‌هایی است که یک فرد را متفاوت از دیگران می‌سازد و به او فردیتی خاص می‌بخشد. این ویژگی‌ها، شامل ارزش‌ها، عقاید، طرز تلقی‌ها، هنجارها، نمادها، احساسات، تمایلات و آگاهی‌های خاص یک فرد می‌باشد. هویت فردی همان «خود» است که فرد آن را به عنوان بازتابی از زندگی خود می‌پذیرد بر این اساس هویت به معنای تداوم فرد در زمان و مکان است و هویت فردی بازتاب تعبیری است که شخص از آن به عمل آورده است این تعبیر، مؤلفه‌های شخص بودن را نیز در بر می‌گیرد (گیدنز ۱۳۷۸، ۲۲).

تحصیلی ۹۰-۸۹ دانشگاه آزاد اسلامی به عنوان قشر روشنفکر و تأثیرگذار که نقش حیاتی در وضعیت فعلی و آینده جامعه بر عهده‌دارند حائز اهمیت فراوان است. به دیگر سخن می‌توان گفت: توجه به سنجش مؤلفه‌های هویت می‌تواند به مدیریت و برنامه‌ریزی واقع‌بینانه کمک نماید. چرا که لازمه حیات فرهنگی، مدیریت صحیح و پویا و پذیرفتن اصل تحوّل در برنامه‌ها و فعالیت‌ها و حرکت در راستای حقیقی هویت است. باید در مقابل جمود و تحجّر تمام قامت ایستاد و با تکیه بر اصول محکم دینی، اخلاقی و ایرانی به دور از تعصبات و خودکامگی‌ها بر فرهنگ جامعه مدیریت کرد تا هم مردم نتیجه آن را در مرادوات خود لمس نمایند و هم مسئولان مصمّم بر تلاش بیشتر باشند و در این میانه، نقش خواص جامعه در خط دهی عموم و همچنین نقش عموم در صیانت از مسیر درستی که به روشنفکری‌های بیمارگونه و به تقلیدهای غیرمتناسب با شرایط و موقعیت بومی منجر نشود، بسیار برجسته است (هاشمی رفسنجانی ۱۳۸۷، ۶).

با توجه به این مهم، سیاست‌گذاری و فعالیت‌های فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی با هدف ارتقاء هویت ایرانی اسلامی اساتید، کارکنان و دانشجویان و سایر افراد مرتبط که به عنوان فرهیختگان تأثیرگذار در جامعه شناخته می‌شوند لازم به نظر می‌رسد. در این راستا حفظ و حراست از میراث فرهنگی و انتقال نمادها و ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی ضرورت می‌یابد؛ و هدف از این مقاله سنجش وضعیت مؤلفه‌های هویت در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و یافتن راهکارهایی جهت ارتقاء آن است و برنامه‌ریزان فرهنگی که جهت تعیین وضعیت و رشد و ارتقاء مؤلفه‌های هویت دانشجویان می‌توانند از نتایج این مقاله و نیز روش و راهکارهای معرفی شده استفاده نمایند؛ لذا برای شروع مقاله لازم است تعاریف

**هویت جمعی**

شیوه مشترک در نحوه تفکر (ارزش‌ها، اعتقادات، هنجارها، نمادها، رویکردها، احساسات و تمایلات یک گروه که نوعی احساس تعهد و تکلیف نسبت به آن گروه را برمی‌انگیزد تعریف می‌کنند. وجود و نتیجه هویت جمعی احساس پایبندی، دل‌بستگی به هنجارها و ارزش‌ها است و مقصود از تعهد نیز، مشارکت در جهت توسعه و تثبیت ارزش‌ها و هنجارها در گروه مربوطه است (رزازی فر ۱۳۷۹، ۱۷).

**ملت**

یک نوع اجتماع ذهنی یا تصویری است، زیرا اعضای آن نه چندان همدیگر را می‌شناسند و نه همدیگر را می‌بینند، اما بر این باورند که همگی عضو یک ملت واحد هستند. پدیده ملت نه طبیعی است نه جاودانه و ملیت بیشتر در باورهای ذهنی ریشه دارد تا واقعیت‌ها (بروجردی ۱۳۷۹، ۲۴).

**هویت فرهنگی**

هویت فرهنگی را باید بخشی از هویت اجتماعی دانست که بر پایه تمایز فرهنگی قرار دارد، تمایزی که زمینه‌های آن را باید در سنت‌ها و آداب و رسوم، ارزش‌ها، باورها و حافظه تاریخی هر قوم یا ملت جستجو کرد. مفهوم هویت فرهنگی در عین حال با یک مفهوم مجاور دیگر یعنی «هویت ملی» نیز در رابطه قرار دارد. شاید بتوان در یک چارچوب کلی نتیجه گرفت که هویت فرهنگی مفهومی عام‌تر از هویت ملی دارد چرا که مفهوم اخیر بیشتر متکی به دولت ملی و تاریخ مشترک است و حال آنکه در بحث از هویت فرهنگی نکاتی مانند رسوم قومی و زبان بیشتر مورد تأکید است و تنوع قومیت و زبان در آن مطرح می‌شود (معظم پور ۱۳۸۰، ۲۳).

**هویت ملی**

هویت ملی به معنای احساس تعلق و وفاداری به عناصر و نمادهای مشترک در اجتماع ملی (جامعه کل) و در میان مرزهای تعریف شده سیاسی است (یوسفی، ۱۳۸۰، ۱۷).

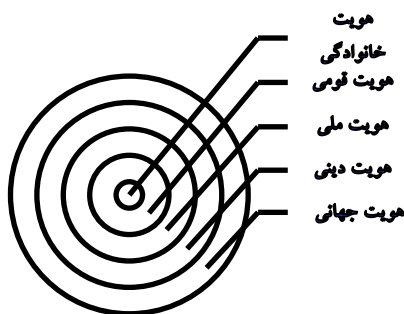
**هویت ایرانی-اسلامی**

شاکله‌ای از هویت ملی است که در آن همبستگی و انسجام بین آن ملت از انطباق فرهنگ و سیاستی است که در چارچوب اصول اسلامی مطرح می‌باشد. شناخت و شیوه مشترک و نحوه تفکر افراد در خصوص ارزش‌ها، هنجارها، اعتقادات، باورها و نگرش‌ها و.. که بر مبنای مؤلفه‌ها و ابعاد ایرانی و مبتنی با موازین اسلامی است. دیگر اینکه هویت ایرانی و اسلامی نمی‌توانند جایگزین همدیگر شوند، بلکه مانند دو لایه همدیگر را پوشش می‌دهند یعنی در درجه نخست یک لایه هویت ایرانی و ملی وجود دارد و در طی روندی که داشته یک لایه ایدئولوژیکی اسلامی بر روی آن کشیده شده است و به تدریج در هم امتزاج پیدا کرده‌اند و تفکیک ناپذیرند (قیصری ۱۳۸۶، ۴۸).

**ویژگی‌های هویت**

در بحث از هویت هر نوع آن که در نظر گرفته شود. نمی‌توان ویژگی‌های آن را نادیده انگاشت اولین ویژگی، چند لایگی است. اصولاً هویت امری چند لایه یا چند سطحی بوده که این سطوح، زندگی انسان را از درون وی تا جهان اطراف او در بر می‌گیرند. سطح اولیه آن در مقیاس فردی است هر شخص در زندگی خود پیوسته تجربیاتی به دست آورده و بر اساس این تجربیات لایه‌های جدیدی به سطح اولیه می‌افزاید. سطح دوم هویت، مربوط به هویت گروهی است که فردی می‌تواند بادی‌های برنجی آن به قوم، قبیله، طایفه و محله و .. تعلق داشته باشد. سطح سوم هویت

هویت‌های تاریخی روی همدیگر متراکم شده و ترکیبات عجیب و غریبی پیدا می‌کنند.



شکل شماره (۱) سطوح هویت

### ابعاد جمعی هویت ملی

از ابعاد مختلف هویت ملی، بُعد دینی و فرهنگی می‌باشد که در ذیل به شرح مختصری از آن می‌پردازیم:

#### بعد دینی

یکی از بحران‌های عصر کنونی، احساس پوچی و سرگردانی و بی‌هدفی است به همین دلیل جنگ‌ها رو به فزونی است و قتل و خودکشی هر روز افزایش می‌یابد. مرحوم علامه محمدتقی جعفری در کتاب «بن بست امروز بشر» می‌گوید به یاد دارم این مسئله را با یکی از انسان‌های دلسوز که از عواطف انسانی برخوردار و عمری را در فکر دفاع از آزادی‌های معقول و حقوقی انسانی سپری کرده بود، مطرح کردم. او با استناد به از دست رفتن هویت انسانی و ارزش‌های والای انسان گفت: «بگذار این زمین که فقط به صورت زرادخانه (برای انباشتن سلاح بیشتر) و قهوه خانه عیش و عشرت و پوچگرایی و مبارزه با هر گونه عظمت‌های انسانی در آمده است، هر چه زودتر از بین برود» (سازمان ملی جوانان ۱۳۸۴، ۳۳). حال هر هویتی که بتواند انسان را از بحران‌های زندگی نجات دهد و از سرگردانی برهاند و شخص در وجودش «اختلال هویت» احساس نکند بهترین است. در افرادی

ملی است که ناشی از وابستگی فرد به یک کشور یا ملیت است. این سطح دارای اهمیت فراوان است زیرا حلقه ارتباطی بین هویت‌های خاص، محلی و هویت‌های عام فرا ملی محسوب می‌شود. در سطح چهارم هویت فرا ملی مانند دین قرار دارد.

دومین ویژگی، جمع دو صفت پویایی و ایستایی در هویت است. از یک سو رجوع به مفهوم هویت بیانگر بنیان تاریخی بوده و از سوی دیگر نباید این واقعیت را نادیده گرفت که هویت به دلیل فرآیندی بودن آن به طور مداوم در معرض باز تعریف و باز تولید است در واقع در ماهیت هویت نوعی تناقض وجود دارد زیرا همواره حاصل عناصری ایستا و عناصری پویا است. مشخصه دیگر هویت امکان تقویت و یا تضعیف هویت در کلیه سطوح و لایه‌ها در مقطع مختلف است. در واقع پویایی هویت باعث می‌شود که با تغییر شرایط زمانی و مکانی هویت تقویت و یا تضعیف شود. ویژگی دیگر، به چندگانگی و تعارض هویت‌ها مربوط می‌شود. معمولاً افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی می‌توانند هویت‌های مختلف را بپذیرند و وقتی بر اثر کسب هویت‌های تازه فرد، مجبور به نفی یا کنار گذاشتن بخشی از هویت گذشته خود بشوند. نوعی تعارض هویتی به وجود خواهد آمد. (کمالی اردکانی ۱۳۸۳، ۶۴)؛ و می‌توان گفت هویت‌ها، سیال، چندوجهی و مرکب هستند و نمی‌توان در حوزه‌های فردی یا اجتماعی، هویتی مرکب از مؤلفه‌های منبعث از یک منبع فکری و تمدنی واحد یافت. مثلاً هویت یک فرد یا جامعه را صرفاً اسلامی یا غیر اسلامی و ایرانی یا غیر ایرانی دانست، بلکه هویت در یک زمان مرکب از مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها، نمادها، اعتقادات و احساسات، طرز تلقی‌های سازگار و مکمل و هماهنگ است که به صورت مجموعه‌ای غالب در آمده‌اند. به عبارت دیگر

نداشته که در مانش مستلزم بازگشت او به مذهب نبوده باشد (قدس ۱۳۸۰، ۲۶). به بیان «آرنولد توئی بی» (نظریه پرداز تاریخ) بحران‌هایی که اروپاییان در قرن حاضر دچار آن شده‌اند، اساساً به فقر معنوی باز می‌گردد. وی معتقد است که تنها راه درمان این فرو پاشیدگی اخلاقی که غرب از آن رنج می‌برد، بازگشت به دین است (شاکری نیا ۱۳۷۹، ۳۵). بنیامین راش (روانشناس آمریکایی) می‌گوید دین آن قدر برای پرورش و سلامت روح آدمی اهمیت دارد که هوا برای تنفس (همان) در بسیاری مواقع مذهب در مفهوم جامعه‌شناختی با تأکید بر بُعد عینی و خارجی آن، با سایر مضامین ملی از جمله دولت، تاریخ و میراث فرهنگی در آمیخته است (حیدری ۱۳۸۳، ۵).

شاخص‌های آن عبارتند از:

- پای بندی به دین و تعالیم مذهبی مشترک
- اعتماد و تمایل به مناسک و آئین‌های مذهبی فراگیر
- رعایت و احترام به دین و تعالیم مذهبی مشترک (مجتهدی ۱۳۸۴، ۵۴).

### وجوه اسلامی هویت ایرانی

معنای شیعه و مقصود شیعیان در مقایسه آن دو با مفهوم سنی و مقصود سنی‌ها قابل فهم است. هم شیعیان و هم سنی‌ها در اصول اعتقادی اسلام یعنی توحید، نبوت و معاد اشتراک نظر دارند و هر دو مقام حضرت محمد (ص) به عنوان خاتم انبیاء و پیامبر صاحب معجزه را می‌پذیرند. شیعیان با وجود این اشتراک نظر و عقیده با سنی‌ها، بعضی عقاید و سلوک ویژه هم دارند که آن‌ها را از سنی‌ها متمایز می‌کند. صفویان با تمسک به تشیع و رسمی کردن این مذهب هویت ایرانیان را بر مبنای مذهب استوار ساخته و تهدیدات خارجی را توطئه‌ای برای تغییر مذهب ایرانیان عنوان کردند و از منابع شیعی برای ایجاد انگیزه و تحرک در بین ایرانیان استفاده نمودند. رسمی کردن تشیع هر چند ایرانیان را در مقابل اکثریت جهان اسلام قرار می‌داد اما

که خود را به حزب یا گروه خاصی وابسته می‌دانند با تغییر در قوانین و مقررات آن حزب بی‌ثباتی مشاهده می‌شود برای مثال با عوض شدن رهبر یک قوم تا عادی شدن رهبر جدید در «افراد قوم» خویش را سرگردان احساس می‌کنند؛ لذا باید خویش را با هویتی نقش بندیم که با ثبات و لایتغیر محسوب شود.

از نظر متفکران ایرانی «دین و مذهب» بهترین هویت است چرا که هویت دینی بشر را به خداوند متعال متصل می‌کند که مبدأ و پشتوانه‌ای یگانه و لایتغیر است و می‌تواند او را در بحران‌ها و چالش‌های زندگی یاری‌اش کند. هویت دینی به جاودانه بودن انسان اشاره می‌کند و جلوه‌ای زیبا به او می‌دهد: «ای انسان، تو گمان می‌بری که موجودی ناتوان و ضعیف هستی در حالیکه نظام بزرگ جهان هستی در تو پنهان است». او را جانشین خداوند در زمین معرفی می‌کند و به او می‌آموزد که در مواقع مختلف زندگی چه کار کند، هدفش برای زندگی چه باشد و چگونه می‌تواند به هدف نهایی خود برسد؛ و از طرفی یکی از مشکلات قرن حاضر، فشارهای روانی است که بعضی از آن به عنوان «طاعون قرن» یاد می‌کنند. عمل به تعالیم دینی و تداوم این کار، باعث مقابله با تنیدگی روحی می‌شود. به طوری که بررسی‌های به عمل آمده نشانگر آن است که عمل به تعالیم دین در کاهش اضطراب، فشار روانی، افسردگی و بحران‌های شخصیتی بسیار موثر است پس چه بهتر از دین و چه هویتی کارگشایتر از «هویت دینی» (رشید پور ۱۳۸۱، ۳۹). «گارل گوستا و یونگ» (روانشناس معاصر) در سخنانی که در سال ۱۹۳۵ می‌گوید: نه تنها مسیحیت با نمادهای رستگاری‌اش، بلکه تمامی مذاهب شامل بدوی‌ترین آن‌ها با آیین جادویی‌شان نوعی روان درمانی‌اند که رنج‌های روحی و جسمی ناشی از روح را درمان کرده، بهبود می‌بخشند؛ و در مقاله‌ای تحت عنوان «انسان نوین در جستجوی روح» ادعا می‌کند که هیچ بیماری



از نظر هویتی، رسمی شدن تشیع در ایران اهمیت بسیاری داشت؛ چون ایرانیان بلافاصله خودی و دیگری را بر اساس ضابطه مذهب تعریف کرده و متشکل شدند. علاوه بر این، ایرانیان گرایش به تشیع را نوعی جبهه‌گیری در قبال عرب‌های سنی شمردند که قرن‌های متمادی به تحقیر ایرانیان و تعقیب شیعیان مشغول بودند و شیعه‌کشی به رسمی متعارف و عادی در عهد خلفا تبدیل شده بود. بر این اساس شاهان صفوی تشیع را به مذهب رسمی ایران تبدیل نمودند. آن‌ها برای مقابله با عرب‌های سنی، پیوندی هم با اروپائیان برقرار کردند تا قدری از تمرکز عثمانی‌ها را بکاهند. توسل به تشیع در داخل و پیوند اقتصادی و سیاسی با اروپایی‌ها در خارج از ایران، استراتژی صفویان برای بقا و تأمین امنیت کشوری بود که به مدت نهمصد سال مرزهایش را نمی‌شناخت. در دوران تمدن اسلامی و حکومت‌های ترک و مغول، دین اسلام و در دوره صفویه، مذهب شیعه با توجه به تأکید بر آگاهی سیاسی، نقش خاصی در وحدت ملی و هوشیاری ملی داشته است. اکنون نیز در حکومت جمهوری اسلامی نقش بارز دین اسلام را در هویت ملی می‌توان دید (ربانی ۱۳۷۴، ۲۷). خاطرات جنگ تحمیلی و دعوت به مقاومت و تشویق به دفاع از سرزمین اسلامی با استفاده از فرهنگ تشیع و نمادهای دینی، نقطه‌ی اشتراک اعتقاد معنوی و ملی ایرانیان را یادآوری می‌سازد. که در حافظه تاریخی مردم این سرزمین جای گرفته است (لک ۱۳۸۴، ۸۵). فارغ از تنش‌ها و تفاوت‌های تاریخی شیعیان و سنی‌ها، برخی گزاره‌های کلیدی و اثرگذار، اهمیت خاصی به شیعیان و نقش تشیع در هویت آفرینی داده است.

رجب یا نیمه شعبان که سالروز تعیین جانشین پیامبر (ص) و تولد امامان (ع) است را بسیار گرامی می‌دارند؛ و در سالروز شهادت امام علی (ع)، امام حسین (ع) و نیز حضرت فاطمه زهرا (س)، دخت پیامبر اکرم و همسر علی (ع)، مجالس عزای و ماتم برگزار کرده و سوزناک‌ترین نوحه و نواها را سرمی‌دهند. در این ایام مراسمی مانند زنجیرزنی، سینه‌زنی، شبیه‌خوانی و انواع مراسم و مناسک محلی در یادبود امامان شهید و خاندان آن‌ها برگزار می‌شود. جلوه دیگر حضور نمادهای شیعی در بین ایرانیان شیعه، نام‌گذاری فرزندانشان است. اسم‌هایی مانند مهدی، علی، حسن، حسین، فاطمه و زهرا هنوز هم از جمله اسم‌های بسیار محبوب و پرطرفدار در بین شیعیان ایران است. این مظاهر در کنار باورهای خاص شیعیان در خصوص مقام امام و امامت، تکالیف شیعیان در برابر امام، شهادت، تقلید، تقیه، عصمت، لطف الهی و عدل هویت ویژه‌ای به آن‌ها می‌بخشد که در تمهید هویت مذهبی ایرانیان، جایگاه منیع و خدشه‌ناپذیری دارند. ارکان نظری و وجه اعتقادی هویت شیعیان، به عنوان تشکیل‌دهندگان اکثریت جمعیت ایران، بدین قرار است: امامت، پای بندی به اصل اجتهاد - تقلید، شعائر مذهبی (نصری ۱۳۸۷، ۳۳)

#### بعد فرهنگی هویت

می‌توان از این بُعد به عنوان میراث فرهنگی هویت ملی یاد کرد. میراثی مشترک، گسترده و فراگیر که یکی از مهم‌ترین اجزای هویت ملی است و سبب توافق فرهنگی می‌شود (عسگری خانقاه ۱۳۷۸، ۵۶). صالحی امیری در کتاب مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی (۱۳۸۶، ۴۳) درباره تعریف فرهنگ می‌نویسد: فرهنگ را می‌توان رفتار ویژه نوع بشر نامید که همراه با ابزار مادی، جزء لاینفک رفتار شناخته می‌شود. فرهنگ به طور مشخص از زبان، آثار هنری، اعتقادات، سنن،

آیت‌الله خامنه‌ای نیز فرهنگ را مایه اصلی هویت ملت می‌داند و بیان می‌دارد:

فرهنگ یک ملت است که می‌تواند آن ملت را پیشرفته، عزیز، توانا، عالم، فناور، نوآور و دارای آبروی جهانی کند. اگر فرهنگ در کشوری دچار انحطاط شد، یک کشور هویت فرهنگی خودش را از دست داد حتی پیشرفت‌هایی که دیگران به آن کشور تزریق کنند نخواهد توانست آن کشور را از جایگاه شایسته‌ای در مجموعه بشریت برخوردار کند و منافع آن ملت را حفظ کند من به حوادث دوران استعمار که نگاه می‌کردم. دوران استعمار تقریباً از اواخر قرن هجدهم میلادی شروع شد. در قرن نوزدهم به اوج رسید و تا اواسط قرن بیستم هم ادامه پیدا کرد. حرکت استعمار یعنی حضور قدرت‌های مسلط نظامی سیاسی دنیا در کشورهایی که می‌توانستند با استفاده از زور در آن‌ها حضور پیدا کنند و منافع خودشان را از آن جاها تأمین کنند. و در واقع از موجودی مادی و معنوی آن کشور سرمایه‌ای برای خودشان بسازند همان چیزی که آن‌ها اسمش را استعمار گذاشتند و امروز هم اطلاق می‌شود می‌دیدم هر جا که این‌ها وارد شده‌اند اگر این توانایی را پیدا کرده‌اند که فرهنگ آن ملت را مضمحل کنند و تحت تأثیر قرار دهند و تضعیف کنند، پایه‌های قدرتشان در آن جا مستحکم شده و اگر در جایی فرهنگ ملی و بومی به خاطر کهن‌سال بودن، ریشه‌دار بودن و برجسته بودن مضمحل نشده و از بین نرفته، استعمارگرها و اشغالگرها نتوانسته‌اند مدت زیادی از آن جا منافع خودشان را تأمین کنند و ناچار شدند که آن منطقه را رها کنند (خامنه‌ای ۱۳۸۳، ۶۴).

میراث فرهنگی نشانه‌های تاریخ یک فرهنگ و یک ملت است که کلیه ابعاد فرهنگی یک نظام اجتماعی را در بر می‌گیرد و به نحوی خودآگاه یا ناخودآگاه را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ و شاخص‌های آن عبارتند از:

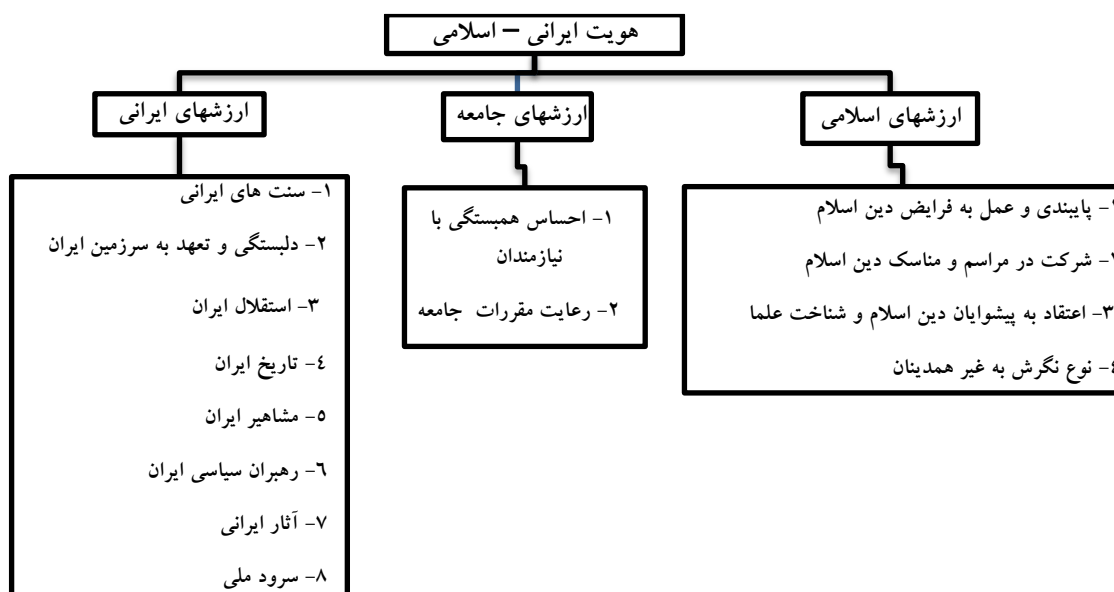
قراردادها، سازمان‌ها، ابزار، روش‌های کاری، آثار هنری، مراسم هنری، مراسم اجتماعی و غیره تشکیل می‌شود و بقاء و کارکرد آن بستگی به قابلیت دارد که انحصاراً در اختیار انسان است. این قابلیت با تعبیری مانند استعداد و تفکر منطقی یا ذهنی، شناخته می‌شود. فرهنگ هستی پیچیده‌ای از ایده‌ها و اشیاء مادی است که مردم جامعه، با افراد گروه آن را تولید کرده و برای سامان‌دهی زندگی جمعی‌شان آن را بکار می‌برند (آزاد ارمکی ۱۳۸۶، ۳۴). یعنی فرهنگ «ساخت حس مشترک جمعی» است که به نحو فعالی برای تفسیر و باز تفسیر روابط بین هویت خودش و متن احاطه‌کننده‌اش می‌کوشد. این دیدگاه فرهنگ را دارای هویتی مستقل می‌داند که قادر است پس از پدید آمدن خود را نظام بخشد و فرا مرزی حرکت کند.<sup>۶</sup> استمرار ارزش‌های غنی فرهنگی با وجود اسطوره‌ها همواره در ایران وجود داشته است با حمله عرب‌ها به ایران گسستی در جامعه ایران پدید آمد که در نهایت با بازسازی تمام ارزش‌ها و تغییر نمادها، ساختار ذهنی ثابت مانده و فقط چهره‌های تاریخی، سنتی و اسطوره‌ای جای خود را به نمادها و چهره‌های جدیدی می‌دهند. در صفویه هویت ملی ایرانیان رسمیت پیدا می‌کند. و ارزش‌های قبل و بعد از اسلام تلفیق پیدا می‌کند. در قرن نوزدهم که قرن آشنایی ایرانیان با فرهنگ غرب است ایرانی‌ها نسبت به بسیاری از ارزش‌های فرهنگی خود دچار شک و تردید می‌شوند. در این دوره افراد سعی می‌کنند با روی آوردن به تاریخ گذشته ایران، عناصر ملی و فرهنگی تاریخ این کشور را احیاء نمایند (نقیب زاده ۱۳۸۳، ۳۹).

آیت‌الله خمینی (ره) معتقدند اساساً فرهنگ هر جامعه، هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد. ایشان شناخت و تقویت فرهنگ را مهم‌ترین عامل حفظ موجودیت کشورها در مقابل جریان پر قدرت فرهنگی غرب می‌داند (فوزی ۱۳۸۴، ۲۶).

- آئین‌ها و سنت‌های عام، جشن‌ها و اعیاد فرهنگی عامه، ارزش‌های سنتی، لباس و نحوه پوشش، شیوه‌های معماری بناها و مکان‌ها، رسوم، عرف‌ها، هنرهای ملی و بومی، اسطوره‌ها (مجتهدی ۱۳۸۴، ۵۵).
- شناخت هنر اسلامی و هنرهای ملی و جهانی مناسب
- پرورش روحیه حفظ میراث فرهنگی هنری و تاریخی
- شناخت ادب فارسی به عنوان جلوه‌گاه ذوق هنر و مظهر وحدت ملی و اجتماعی کشور

### شکل‌گیری هویت ایرانی - اسلامی

- شناخت تاریخ و فرهنگ و تمدن اسلام، ایران، جهان با تأکید بر فرهنگ معاصر در اهداف اجتماعی به
- پرورش روحیه همبستگی ملی در قالب هدف
- پرورش روحیه برادری و تعاون اسلامی و همبستگی ملی و فرهنگی و تقویت آن اشاره شده است.
- شناخت اهداف اعتقادی، اخلاقی، فرهنگی و هنری، اجتماعی، زیستی، سیاسی، اقتصادی تقسیم می‌شود.
- در ذیل هر کدام از این اهداف، خرده هدف‌هایی قرار گرفته‌اند که بعضی از این خرده هدف‌ها در راستای تحکیم هویت ملی به طور مستقیم و غیرمستقیم قرار می‌گیرند. در ذیل اهداف فرهنگی هنری آمده است:
- شناخت مشاغل مولد جهت افزایش درآمد ملی
- رفع بیکاری و وابستگی اقتصادی
- شناخت منابع اقتصادی کشور و شیوه‌های صحیح استفاده از آن‌ها



شکل (۲): شکل‌گیری هویت ایرانی - اسلامی

- پرورش روحیه حراست از اموال عمومی و ثروت ملی
- شناخت و پرورش روحیه در مسائل مالی توجه شده است.

- رشد و تکامل انسان‌ها و افزایش اعتماد به نفس
- مانعی عظیم در برابر پدیده فرار مغزها
- توسعه هوشیاری گروهی
- ایجاد صمیمیت و نظام آموزشی
- اعتلای فرهنگی و ظهور تمدن و پیشرفت
- شکل‌گیری هویت ایرانی- اسلامی مانعی در برابر تهاجم فرهنگی

#### تقویت حس تعلق به هویت ایرانی- اسلامی در دانشجویان

شکل‌گیری هویت ملی و حس تعلق به آن در دانشجویان تلاش هم‌جانبه جامعه به خصوص دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال را می‌طلبد لازم است دانشگاه با توجه به نقش و جایگاه خود در جامعه و تأثیر عمیق آن در دانشجویان از طریق روش‌های مختلف توان خود را برای تقویت این مفهوم به کاربرد. توجه به نقش تاریخ و اهمیت زبان و ادبیات فارسی، خرده فرهنگ‌ها و تقویت هویت قومی نقش هنرها و میراث فرهنگی، نقش مذهب و توجه به آموزش مداوم فرهنگی می‌توانند، عامل‌هایی برای شکل‌گیری هویت ایرانی- اسلامی و مهم‌تر از آن ایجاد حس تعلق به هویت ایرانی- اسلامی در دانشجویان این سرزمین باشد.

#### چارچوب نظری و مدل تحقیق

در این مقاله با توجه به اینکه محقق به دنبال تأثیر عوامل اجتماعی بر موضوع مقاله یعنی نگرش جوانان نسبت به هویت ایرانی- اسلامی است؛ لذا نظریه پارسونز<sup>۷</sup> و تسیانکوف<sup>۸</sup> به دلیل جامعیت و توانایی تبیین

#### اهمیت شکل‌گیری هویت ایرانی- اسلامی در دانشجویان

جامعه‌ای که مردم آن، نگرش واقع‌بینانه و بر مبنای حقیقت نسبت به خود داشته باشند و بر موقعیت خویش آگاهی کامل داشته و نسبت به این موقعیت احساس مثبتی در آن‌ها وجود داشته باشد از آسیب‌ها در امان مانده و برای پیشرفت و توسعه تلاش پیگیری نموده و با ایجاد صمیمیت و همدلی جهان وطنی را توسعه داده و امنیت و آرامش را در سطح جهان تجربه خواهند کرد. برای جوان انتخاب هویت یک مسئله کلیدی است اگر فرض کنیم که مبنای اصلی فرزند زمان بودن باشد، او از منابع چهارگانه یعنی اسلام، ایران، سنت و تجدّد برای باز تعریف خود در آینده استفاده خواهد کرد. هویت و کارآمدی دو مقوله اصلی است که در ذهن او ایجاد پرسش خواهد کرد. آیا هویت انتخاب شده، منجر به پذیرش و کارآمدی او و نسل او شده یا نه؟ اگر شده که میزان تطابق او افزایش خواهد یافت و در غیر این صورت، باز هم با استفاده از منابع چهارگانه و با ترکیبی جدید و یا حتی غلبه یک عنصر، هویت جدیدی را تعریف خواهد کرد و یا حتی متأسفانه در جستجوی منابع دیگری برای هویت بر خواهد آمد. (رجائی ۱۳۸۵، ۵۴). در نظام تعلیم و تربیت هویت‌یابی دانشجویان از هر دو جنبه فردی و اجتماعی دارای اهمیت بوده و بسیاری از سعادت‌ها و شقاوت‌های فردی و اجتماعی را رقم می‌زند. نقش نظام آموزشی در حل پدیده بحران هویت نسل آینده ایران به عنوان یکی از معضلات فرهنگی جامعه بسیار اساسی است شناسایی، درک و تعریف دانشجویان

بینش‌هایی درباره تاریخ، سرزمین، نهادها و همچنین زبان و مذهبش دارد. این بُعد به صورت ابعاد مختلف یکپارچگی ملی و نیز به صورت میزان دامنه قدرت ملت بیان می‌شود. جدایی و انفکاک ملی (از سایر ملّت‌ها) نیز بیان می‌دارد چگونه یک ملت از سایر ملّت‌ها متمایز می‌شود. مفهوم جدایی بیانگر بعد بیرونی هویت ملی است که یک ملت خودش را در فرآیند هویت‌یابی‌های مختلف در ارتباط با همسایگان و دیگر کنشگران بین‌المللی، تعریف می‌کند و ابعاد گوناگون منحصر به فردی، خاص بودن و اشتراکاتش را با دیگران در می‌یابد. بنابراین بُعد بیرونی (جدایی) در فهم دینامیسم تهدیدها وصف آری‌ها و هم پیمانی‌ها در دنیای سیاست مفید واقع می‌شود. هر دو بُعد یکپارچگی و جدایی جنبه‌های به هم پیوسته هویت ملی هستند و به ترتیب به مرزهای جامعه‌ای جذب و طرد یعنی ایجاد خودآگاهی جمعی و جدایی از دیگرانی که خارج از مرزهای فیزیکی یا استعماری قرار دارند اشاره دارد. پارسونز نیز در نیمه دوم سده بیستم بزرگ‌ترین سنتز جامعه‌شناسی را به نام مکتب کارکرد-گرایی انسجامی بنیان نهاد. در عصر پارسونز آنچه حائز اهمیت بود نگرانی درباره به هم خوردن نظم اجتماعی است. بنابراین آرزوی ثبات جامعه و پیشرفت در کانون توجه قرار داشت. نظریه غالب در جامعه آمریکایی دوره پارسونز نظریه هضم کلی است. یعنی باید تمام فرهنگ‌ها در کلیت جامعه جذب و هضم شوند. این در شرایطی است که هنوز تجمع گرایش‌های قومی، ملیتی و همچنین گرایش‌های مذهبی در جامعه آمریکایی به حالت همه‌گرایی نرسیده است و دوره احترام به هویت‌های خرده فرهنگ‌ها حاصل نشده بود. بدین ترتیب ضرورت ایجاد می‌کرد که پارسونز به کل بیندیشد و وقایع را بسیار کل‌گرایانه بازنگری کند. وی اساساً توجهی به گروه‌های فرهنگی خاص و یا یک گروه نژادی خاص موجود در جامعه که ممکن است

به عنوان چارچوب نظری تحقیق بکار گرفته می‌شود. مبانی نظری این مقاله بر پایه و اساس تلفیق نظریات این دو نظریه‌پرداز می‌باشد که تسیانکوف به قسمت مؤلفه‌های هویتی پرداخته و پارسونز نیز به موضوع مشارکت در ابعاد مختلف آن پرداخته است که در زیر ابتدا به صورت مجزا مطرح می‌شود سپس به صورت تلفیقی در بقیه مراحل تحقیق ارائه خواهد شد. **تسیانکوف** معتقد است هویت ملی، هنجاری فرهنگی است که نشان‌دهنده جهت‌گیری‌های عاطفی یا احساسی افراد نسبت به ملت و نظام سیاسی‌شان است؛ احساساتی همچون وابسته شدن، پیوند داشتن، طرد و مقولاتی شبیه به آن. هویت ملی دربردارنده معانی نمادین و به لحاظ اجتماعی ساخت‌یافته مشترک در جامعه به عنوان یک کل است. تسیانکوف معتقد است: باید هویت ملی را از هویت قومی جدا کرد. هویت قومی به احساس وابستگی و وفاداری به یک گروه قومی اشاره دارد و ممکن است نهادهای دولتی که معمولاً عهده‌دار بروز و حفظ هویت ملی است کاری نداشته باشد. در مقابل، هویت ملی شامل معانی نمادین و اجتماعی می‌شود که در کلیت جامعه مشترک است و مختص یک گروه خاص نیست. هویت ملی اجتماعی سرنوشت مشترک است، اجتماع مبارزه سیاسی برای مرگ و زندگی است که در گروه از طریق خاطرات مشترکی که اغلب تأثیر عمیق تری نسبت به پیوندهای صرفاً فرهنگی، زبانی یا قومی دارد، به وجود می‌آید. **تسیانکوف** هویت ملی را پدیده پیچیده‌ای می‌داند که محصول تاریخی ملی و بین‌المللی است. از نظر او حداقل دو بُعد برای هویت ملی اهمیت دارد:

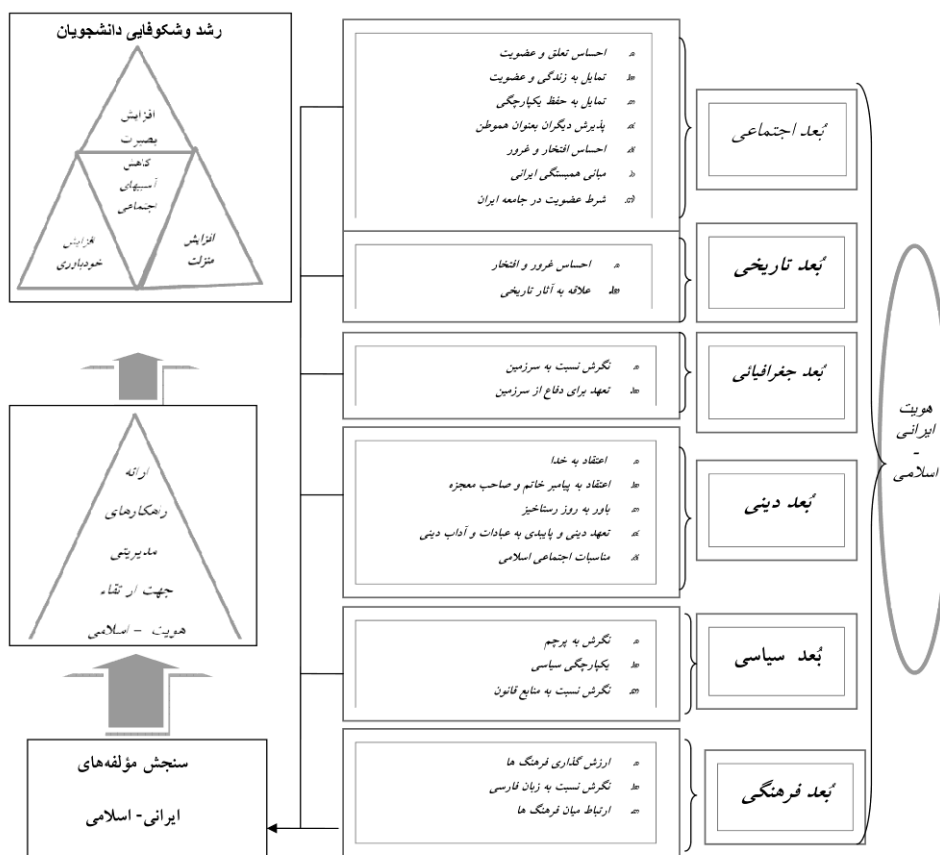
- یکپارچگی و وحدت
- جدایی و تفکیک

بُعد یکپارچگی همگنی و وحدت را نشان می‌دهد. اینکه چگونه یک ملت اسطوره‌های گوناگون مشترک و

راهی متفاوت یا توافق جمعی اتخاذ کنند ندارد. (تنهایی، ۱۳۸۳، ۱۸۲-۱۷۹). هویت جمعی را می‌توان در ساختار نظام اجتماعی بزرگ مورد نظر وی ردیابی کرد. وی برای ساختار چهار تکلیف را ضروری می‌داند. هر نظام باید خودش را با محیط تطبیق دهد. دستیابی به هدف: هر نظام باید هدف‌های اصلی‌اش را تعیین کند و به آن‌ها دست یابد. یکپارچگی: هر نظام باید روابط متقابل اجزای سازنده‌اش را تنظیم کند. سکون یا نگه داشتن الگو: هر نظام باید انگیزش‌های افراد و الگوهای فرهنگی آفریننده و نگه‌دارنده این انگیزش‌ها را ایجاد و تجدید کند.

این چهار تکلیف در کلی‌ترین سطح آن با چهار نظام کنش پیوند دارند که عبارتند از: نظام ارگانیک زیست‌شناختی، نظام شخصیتی، نظام اجتماعی، نظام فرهنگی

نظام فرهنگی از نظر پارسونز به صورت ذخیره دانش نمادها و افکار جنبه‌ای منحصربه‌فرد دارد. به نظر وی فرهنگ نظامی الگو دار و سامان‌مند از نمادها است که هدف‌های جهت‌گیری کنشگران، جنبه ملکه ذهن شدن نظام شخصیتی و الگوهای نهادمند نظام اجتماعی را در برمی‌گیرد. (ریتزر، ۱۳۸۳، ۱۳۹-۱۳۱). بنابراین می‌توان در افکار پارسونز نوعی هویت را پیدا کرد. هویت غالب از نظر وی هویت در سطح کلان است که از چهار خرده نظام تشکیل می‌یابد



شکل (۳): مدل مفهومی تحقیق برگرفته از تسیانکوف و پارسونز

کرد. در پژوهش‌های توصیفی از روش‌های مطالعه کتابخانه‌ای و بررسی متون و محتوا مطالب و نیز روش‌های میدانی نظیر پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده استفاده می‌شود. با توجه به فرآیند این پژوهش، جامعه آماری این پژوهش به صورت زیر قابل تعریف است: این مقاله به دنبال سنجش وضعیت مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و ارائه راهکارهای مدیریتی جهت ارتقاء آن با استفاده از پرسشنامه انجام شده است. بر این اساس جامعه آماری در این مرحله از تحقیق شامل دانشجویان دانشکده‌های (مدیریت و علوم اجتماعی، زبان‌های خارجی، فنی و مهندسی، ادبیات و علوم انسانی) دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال به عنوان جامعه آماری مد نظر قرار گرفته است. در مرحله بعد حجم جامعه به دلیل گستردگی، تنوع و کسب اطلاعات مورد نیاز در این زمینه از روش انتخاب نمونه استفاده شده و سپس نمونه جامعه مورد

و نظام اجتماعی بزرگ‌تر را سامان می‌دهد که در اینجا می‌تواند یک هویت جمعی بزرگ‌تر، به نام هویت ملی را شکل دهد. بحث اصلی مورد نظر پارسونز نظام فرهنگی است که مجموعه‌ای از افکار، اعتقادات، باورهای جمعی و آداب و رسوم زندگی اجتماعی که فرد از جامعه کنونی و گذشته‌اش طی فرآیند جامعه‌پذیری (از طریق آژانس‌های اجتماعی مانند خانواده و...) فرا گرفته است. وجود این نظام باعث بقای جامعه می‌شود و اگر جامعه (نظام کل) نتواند این نیاز کارکردی را برآورده کند انسجام خود را از دست می‌دهد و جامعه هویت جمعی‌اش (ملی) به خطر می‌افتد.

### روش پژوهش

پژوهش حاضر را با توجه به ماهیت تحقیق و موضوعیت «بررسی وضعیت هویت ایرانی-اسلامی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال» می‌توان یک پژوهش توصیفی تحلیلی محسوب

جدول (۱) بررسی میزان اهمیت جوامع از منظر دانشجویان

| بدون پاسخ                         | نظری ندارم | خیلی کم    | کم       | تا حدودی  | زیاد       | خیلی زیاد  | جمع               |
|-----------------------------------|------------|------------|----------|-----------|------------|------------|-------------------|
| ۶۱                                | ۳۴         | ۸۷         | ۸۹       | ۲۱۸       | ۱۳۲        | ۱۰۹        | ۷۳۰               |
| ۴۷                                | ۲۰         | ۴۰         | ۶۹       | ۱۳۳       | ۱۹۴        | ۲۲۷        | ۷۳۰               |
| ۵۴                                | ۳۸         | ۷۳         | ۶۳       | ۲۰۳       | ۱۴۰        | ۱۵۹        | ۷۳۰               |
| ۵۰                                | ۳۸         | ۶۰         | ۵۱       | ۱۸۶       | ۱۹۰        | ۱۵۵        | ۷۳۰               |
| ۵۰                                | ۳۱         | ۱۰         | ۱۲       | ۷۸        | ۱۷۵        | ۳۷۴        | ۷۳۰               |
| نام جامعه                         | تردید      | گرایش ضعیف | تا حدودی | گرایش قوی | درصد تردید | گرایش ضعیف | درصد تا حدودی قوی |
| قوم و قبیله خود                   | ۹۵         | ۱۷۶        | ۲۱۸      | ۲۴۱       | ۰/۱۳       | ۰/۲۴       | ۰/۳۰              |
| ملت ایران                         | ۶۷         | ۱۰۹        | ۱۳۳      | ۴۲۱       | ۰/۰۹       | ۰/۱۵       | ۰/۱۸              |
| جامعه شیعیان (یا جامعه مذهبی خود) | ۹۲         | ۱۳۶        | ۲۰۳      | ۲۹۹       | ۰/۱۳       | ۰/۱۹       | ۰/۲۸              |
| امت مسلمان                        | ۸۸         | ۱۱۱        | ۱۸۶      | ۳۴۵       | ۰/۱۲       | ۰/۱۵       | ۰/۲۵              |
| جامعه پیشرفته دنیا                | ۸۱         | ۲۲         | ۷۸       | ۵۴۹       | ۰/۱۱       | ۰/۰۳       | ۰/۱۱              |

همان طور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، میزان اهمیت هر یک از مؤلفه‌ها خیلی زیاد نسبت به هر یک از جوامع به ترتیب عبارت است از: هویت قومی با سی و سه درصد، هویت ایرانی پنجاه و هشت درصد، هویت مذهبی شیعه چهل و یک درصد، هویت دینی چهل و هفت درصد و هویت جهانی هفتاد و پنج درصد، هویت جهانی از اولویت بیشتری نسبت به سایر هویت‌ها برخوردار می‌باشد و هویت قومی نیز با سی و سه درصد کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده است.

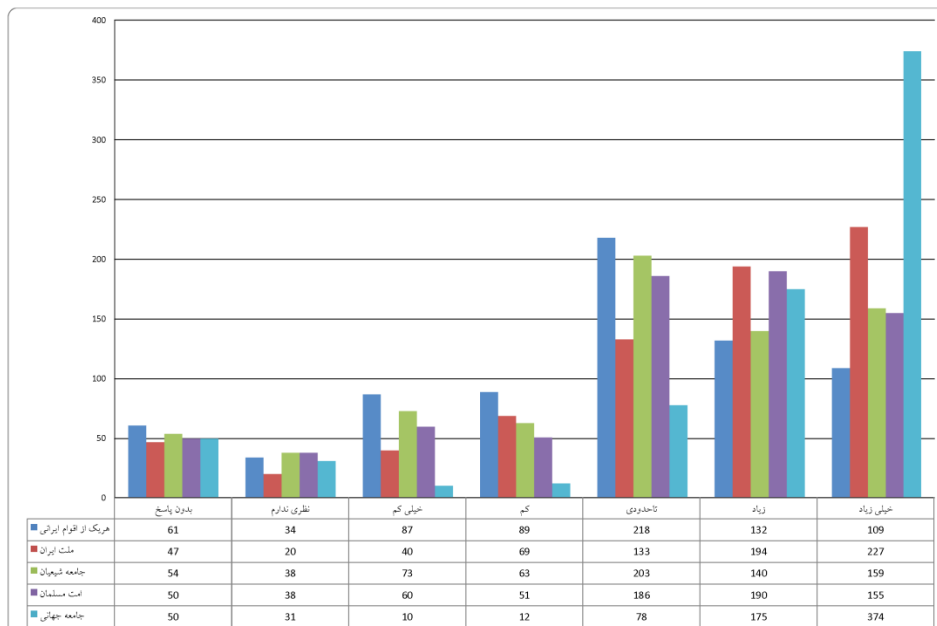
همان طور که در نمودار شماره ۱ مشاهده می‌شود، هویت جهانی در مقایسه با سایر هویت‌ها از اولویت بیشتری برخوردار می‌باشد و هویت قومی نیز کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده است.

کدام یک از جوامع مورد مطالعه (قومی، ملی، مذهبی، دینی و جهانی) از لحاظ احساس تعلق و عضویت دارای رتبه بالاتری می‌باشد؟ برای پاسخ به این سؤال از آزمون فریدمن استفاده شده است.

مطالعه قرار گرفته است. در گام نخست اعتبار<sup>۹</sup> داده‌های جمع‌آوری شده محک زده شده تا مشخص شود اطلاعات استخراج شده از پرسشنامه تا چه میزان از همبستگی درونی برخوردار می‌باشند برای این منظور ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که برای ۱۵۹ گویه برابر ۰/۷۲ بوده است. سپس اطلاعات جمع‌آوری شده، دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل گردید؛ و در گام بعدی با استفاده از آمار توصیفی، اطلاعات جمع‌آوری شده را با تهیه جدول توزیع فراوانی خلاصه کرده و به کمک نمودار نشان داده شده است و با استفاده آمار استنباطی فرضیه‌ها آزمون گردید، در این تحقیق با آزمون نسبت مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی مورد سنجش قرار گرفت و با آزمون فریدمن مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی بر اساس اهمیت و رتبه درجه‌بندی گردید. که نتایج به دست آمده به شرح زیر می‌باشد:

#### یافته‌ها و آزمون فرضیه‌ها

- در شرایط کنونی جهان، کدامیک از جوامع اهمیت بیشتری دارند و باید تقویت شوند؟



نمودار (۱): مقایسه هویت جهانی با سایر هویت‌ها

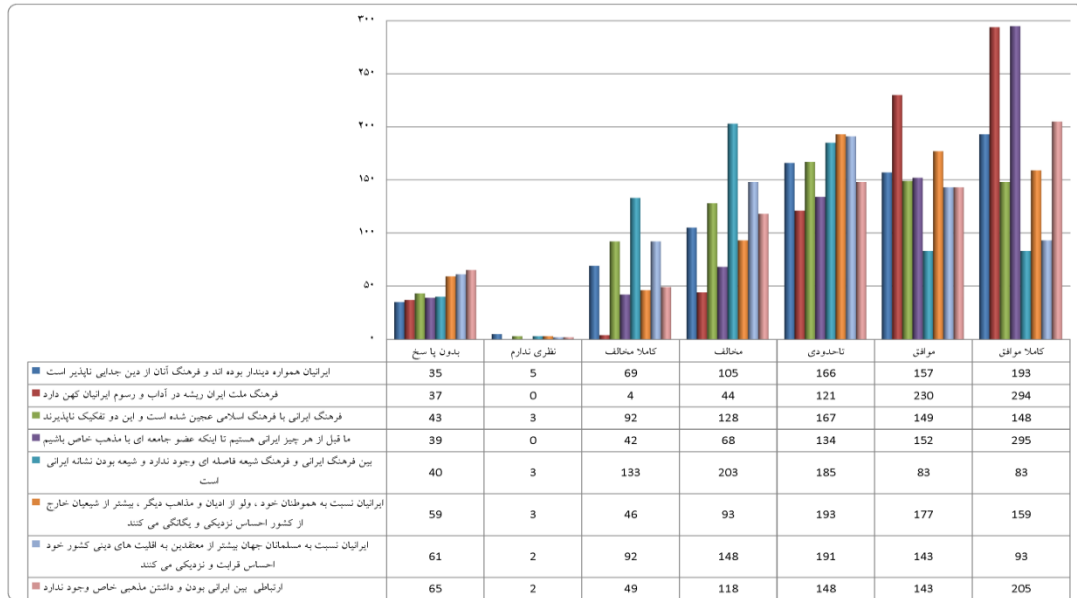


جدول (۲): بررسی احساس تعلق و عضویت به جامعه

| نام جامعه | جامعه پیشرفته دنیا | ملت ایران | جامعه شیعیان (یا جامعه مذهبی خود) | امت مسلمان | قوم و قبیله خود |
|-----------|--------------------|-----------|-----------------------------------|------------|-----------------|
| رتبه      | ۴/۱۲               | ۳/۸۴      | ۲/۴۷                              | ۲/۳۲       | ۲/۲۲            |

جدول (۴): بررسی ارتباط میان فرهنگ ایرانی و فرهنگ دینی

| جمع | کاملاً         |                  | تا              |                | کاملاً        |               | بدون نظری پاسخ | بدون نظری پاسخ                                                                                                      |  |
|-----|----------------|------------------|-----------------|----------------|---------------|---------------|----------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
|     | موافق          | موافق            | مخالف           | مخالف          | ندارم         | ندارم         |                |                                                                                                                     |  |
| ۷۳۰ | ۱۹۳            | ۱۵۷              | ۱۶۶             | ۱۰۵            | ۶۹            | ۵             | ۳۵             | ایرانیان همواره دیندار بوده‌اند و فرهنگ آنان از دین جدایی ناپذیر است                                                |  |
| ۷۳۰ | ۲۹۴            | ۲۳۰              | ۱۲۱             | ۴۴             | ۴             | ۰             | ۳۷             | فرهنگ ملت ایران ریشه در آداب و رسوم ایرانیان کهن دارد                                                               |  |
| ۷۳۰ | ۱۴۸            | ۱۴۹              | ۱۶۷             | ۱۲۸            | ۹۲            | ۳             | ۴۳             | فرهنگ ایرانی با فرهنگ اسلامی عجین شده است و این دو تفکیک ناپذیرند                                                   |  |
| ۷۳۰ | ۲۹۵            | ۱۵۲              | ۱۳۴             | ۶۸             | ۴۲            | ۰             | ۳۹             | ما قبل از هر چیز ایرانی هستیم تا اینکه عضو جامعه‌ای با مذهب خاص باشیم                                               |  |
| ۷۳۰ | ۸۳             | ۸۳               | ۱۸۵             | ۲۰۳            | ۱۳۳           | ۳             | ۴۰             | بین فرهنگ ایرانی و فرهنگ شیعه فاصله‌ای وجود ندارد و شیعه بودن نشانه ایرانی است                                      |  |
| ۷۳۰ | ۱۵۹            | ۱۷۷              | ۱۹۳             | ۹۳             | ۴۶            | ۳             | ۵۹             | ایرانیان نسبت به هموطنان خود، ولو از ادیان و مذاهب دیگر، بیشتر از شیعیان خارج از کشور احساس نزدیکی و یگانگی می‌کنند |  |
| ۷۳۰ | ۹۳             | ۱۴۳              | ۱۹۱             | ۱۴۸            | ۹۲            | ۲             | ۶۱             | ایرانیان نسبت به مسلمانان جهان بیشتر از معتقدین به اقلیت‌های دینی کشور خود احساس قرابت و نزدیکی می‌کنند             |  |
| ۷۳۰ | ۲۰۵            | ۱۴۳              | ۱۴۸             | ۱۱۸            | ۴۹            | ۲             | ۶۵             | ارتباطی بین ایرانی بودن و داشتن مذهبی خاص وجود ندارد                                                                |  |
|     | درصد گرایش قوی | درصد گرایش متوسط | درصد گرایش ضعیف | گرایش تا تردید | گرایش تا ضعیف | گرایش تا ضعیف | تردید          |                                                                                                                     |  |
| ۴۸  | ۲۳             | ۲۴               | ۵               | ۳۵۰            | ۱۶۶           | ۱۷۴           | ۴۰             | ایرانیان همواره دیندار بوده‌اند و فرهنگ آنان از دین جدایی ناپذیر است                                                |  |
| ۷۲  | ۱۷             | ۷                | ۵               | ۵۲۴            | ۱۲۱           | ۴۸            | ۳۷             | فرهنگ ملت ایران ریشه در آداب و رسوم ایرانیان کهن دارد                                                               |  |
| ۴۱  | ۲۳             | ۳۰               | ۶               | ۲۹۷            | ۱۶۷           | ۲۲۰           | ۴۶             | فرهنگ ایرانی با فرهنگ اسلامی عجین شده است و این دو تفکیک ناپذیرند                                                   |  |
| ۶۱  | ۱۸             | ۱۵               | ۵               | ۴۴۷            | ۱۳۴           | ۱۱۰           | ۳۹             | ما قبل از هر چیز ایرانی هستیم تا اینکه عضو جامعه‌ای با مذهب خاص باشیم                                               |  |
| ۲۳  | ۲۵             | ۴۶               | ۶               | ۱۶۶            | ۱۸۵           | ۳۳۶           | ۴۳             | بین فرهنگ ایرانی و فرهنگ شیعه فاصله‌ای وجود ندارد و شیعه بودن نشانه ایرانی است                                      |  |
| ۴۶  | ۲۶             | ۱۹               | ۸               | ۳۳۶            | ۱۹۳           | ۱۳۹           | ۶۲             | ایرانیان نسبت به هموطنان خود، ولو از ادیان و مذاهب دیگر، بیشتر از شیعیان خارج از کشور احساس نزدیکی و یگانگی می‌کنند |  |
| ۳۲  | ۲۶             | ۳۳               | ۹               | ۲۳۶            | ۱۹۱           | ۲۴۰           | ۶۳             | ایرانیان نسبت به مسلمانان جهان بیشتر از معتقدین به اقلیت‌های دینی کشور خود احساس قرابت و نزدیکی می‌کنند             |  |
| ۴۸  | ۲۰             | ۲۳               | ۹               | ۳۴۸            | ۱۴۸           | ۱۶۷           | ۶۷             | ارتباطی بین ایرانی بودن و داشتن مذهبی خاص وجود ندارد                                                                |  |



نمودار (۲): حسابات انجام پذیرفته و رتبه های حاصله از آزمون فریدمن

دیدگاه ها و نظرات زیر تا چه میزان موافق یا مخالف هستند؟

آیا ارتباط بین فرهنگ ایرانی و اسلامی از دیدگاه دانشجویان قوی می باشد؟

فرض صفر: ارتباط بین فرهنگ ایرانی و اسلامی از دیدگاه دانشجویان قوی نمی باشد

$$(H_0: p \leq 50)$$

فرض تحقیق: ارتباط بین فرهنگ ایرانی و اسلامی از دیدگاه دانشجویان قوی می باشد

$$(H_1: p \geq 50)$$

با توجه محاسبات انجام پذیرفته و رتبه های حاصله از آزمون فریدمن مطابق جدول (۲) نشان می دهد که احساس تعلق و عضویت به جامعه پیشرفته دنیا رتبه اول و قوم قبیله رتبه آخر کسب نموده است با توجه به درصد خطای محاسبه شده که کمتر از یک صدم می باشد با ۹۹ درصد اطمینان، این رتبه بندی معتبر می باشد؛ و فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه جامعه نمونه از لحاظ احساس تعلق و عضویت جامعه ملی رتبه بالاتری می باشد، تأیید نمی گردد.

در خصوص ارتباط میان فرهنگ ایرانی و فرهنگ دینی نظریات مختلفی وجود دارد، شما با هر یک از

جدول (۵): میزان درصد نتایج حاصله از ارتباط میان فرهنگ ایرانی و فرهنگ اسلامی

| Asymp. Sig. (2-tailed) | Test Prop. | Observed Prop. | N   | Category |         |
|------------------------|------------|----------------|-----|----------|---------|
| ۰/۲۸۴                  | ۰/۵۰       | ۰/۵۲           | ۳۸۰ | <= ۴     | Group 1 |
|                        |            | ۰/۴۸           | ۳۵۰ | > ۴      | Group 2 |
|                        |            | ۱/۰۰           | ۷۳۰ |          | Total   |
| ۰/۰۰۰                  | ۰/۵۰       | ۰/۲۸           | ۲۰۶ | <= ۴     | Group 1 |
|                        |            | ۰/۷۲           | ۵۲۴ | > ۴      | Group 2 |

ایرانیان همواره دیندار بوده اند و فرهنگ آنان از دین جدایی ناپذیر است

فرهنگ ملت ایران ریشه در آداب و رسوم ایرانیان کهن دارد

|                                                                                                                     |       |      |      |       |              |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|------|------|-------|--------------|
|                                                                                                                     | ۱/۰۰  | ۷۳۰  |      | Total |              |
| فرهنگ ایرانی با فرهنگ اسلامی عجین شده است و این دو تفکیک ناپذیرند                                                   | ۰/۰۰۰ | ۰/۵۰ | ۰/۵۹ | ۴۳۳   | <= ۴ Group 1 |
|                                                                                                                     |       |      | ۰/۴۱ | ۲۹۷   | > ۴ Group 2  |
|                                                                                                                     | ۱/۰۰  | ۷۳۰  |      | Total |              |
| ما قبل از هر چیز ایرانی هستیم تا اینکه عضو جامعه‌ای با مذهب خاص باشیم                                               | ۰/۰۰۰ | ۰/۵۰ | ۰/۳۹ | ۲۸۳   | <= ۴ Group 1 |
|                                                                                                                     |       |      | ۰/۶۱ | ۴۴۸   | > ۴ Group 2  |
|                                                                                                                     | ۱/۰۰  | ۷۳۰  |      | Total |              |
| بین فرهنگ ایرانی و فرهنگ شیعه فاصله‌ای وجود ندارد و شیعه بودن نشانه ایرانی است                                      | ۰/۰۰۰ | ۰/۵۰ | ۰/۷۷ | ۵۶۴   | <= ۴ Group 1 |
|                                                                                                                     |       |      | ۰/۲۳ | ۱۶۶   | > ۴ Group 2  |
|                                                                                                                     | ۱/۰۰  | ۷۳۰  |      | Total |              |
| ایرانیان نسبت به هموطنان خود، ولو از ادیان و مذاهب دیگر، بیشتر از شیعیان خارج از کشور احساس نزدیکی و یگانگی می‌کنند | ۰/۰۳۵ | ۰/۵۰ | ۰/۵۴ | ۳۹۴   | <= ۴ Group 1 |
|                                                                                                                     |       |      | ۰/۴۶ | ۳۳۶   | > ۴ Group 2  |
|                                                                                                                     | ۱/۰۰  | ۷۳۰  |      | Total |              |
| ایرانیان نسبت به مسلمانان جهان بیشتر از معتقدین به اقلیت‌های دینی کشور خود احساس قرابت و نزدیکی می‌کنند             | ۰/۰۰۰ | ۰/۵۰ | ۰/۶۸ | ۴۹۴   | <= ۴ Group 1 |
|                                                                                                                     |       |      | ۰/۳۲ | ۲۳۶   | > ۴ Group 2  |
|                                                                                                                     | ۱/۰۰  | ۷۳۰  |      | Total |              |
| ارتباطی بین ایرانی بودن و داشتن مذهبی خاص وجود ندارد                                                                | ۰/۲۲۲ | ۰/۵۰ | ۰/۵۲ | ۳۸۲   | <= ۴ Group 1 |
|                                                                                                                     |       |      | ۰/۴۸ | ۳۴۸   | > ۴ Group 2  |
|                                                                                                                     | ۱/۰۰  | ۷۳۰  |      | Total |              |

در بررسی اینکه کدام یک از مؤلفه‌های ارتباط میان فرهنگی از دیدگاه مخاطبین دارای اهمیت بیشتر می‌باشد؟

طبق جدول شماره (۶) دانشجویان بر این باور هستند که فرهنگ ملت ایران ریشه در آداب و رسوم ایرانیان کهن دارد و ما قبل از هر چیز ایرانی هستیم تا اینکه عضو جامعه‌ای با مذهب خاص باشیم و همچنین معتقد هستند که ایرانیان همواره دیندار بوده‌اند و فرهنگ آنان از دین جدایی ناپذیر است و مؤلفه ارتباط میان فرهنگی، فرهنگ ایرانی و فرهنگ شیعه فاصله‌ای وجود ندارد و شیعه بودن نشانه ایرانی است در رتبه آخر قرار گرفته است.

کدام یک از مؤلفه‌های ارتباط میان فرهنگی از دیدگاه مخاطبین دارای اهمیت بیشتر می‌باشد؟ مطابق ارقام مذکور در جدول (۴) و (۵)، فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه ارتباط بین فرهنگ ایرانی و اسلامی از دیدگاه دانشجویان قوی می‌باشد. تأیید می‌گردد. دانشجویان بر این باورند که فرهنگ ملت ایران ریشه در آداب و رسوم ایرانیان کهن دارد بین فرهنگ ایرانی و فرهنگ شیعه فاصله‌ای وجود ندارد و شیعه بودن نشانه ایرانی است فرهنگ ایرانی با فرهنگ اسلامی عجین شده است و این دو تفکیک ناپذیرند. ایرانیان نسبت به هموطنان خود، ولو از ادیان و مذاهب دیگر، بیشتر از شیعیان خارج از کشور احساس نزدیکی و یگانگی می‌کنند.

## جدول (۶): بررسی ارتباط میان فرهنگ ایرانی و فرهنگ اسلامی

|      |                                                                                                         |
|------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ۵/۷۰ | فرهنگ ملت ایران ریشه در آداب و رسوم ایرانیان کهن دارد                                                   |
| ۵/۲۱ | ما قبل از هر چیز ایرانی هستیم تا اینکه عضو جامعه‌ای با مذهب خاص باشیم                                   |
| ۴/۷۲ | ایرانیان همواره دیندار بوده‌اند و فرهنگ آنان از دین جدایی‌ناپذیر است                                    |
| ۴/۵۲ | هموطنان خود، ولو از ادیان و مذاهب دیگر، بیشتر از شیعیان خارج از کشور احساس نزدیکی و یگانگی می‌کنند      |
| ۴/۴۹ | ارتباطی بین ایرانی بودن و داشتن مذهبی خاص وجود ندارد                                                    |
| ۴/۲۸ | فرهنگ ایرانی با فرهنگ اسلامی عجین شده است و این دو تفکیک‌ناپذیرند                                       |
| ۳/۷۸ | ایرانیان نسبت به مسلمانان جهان بیشتر از معتقدین به اقلیت‌های دینی کشور خود احساس قرابت و نزدیکی می‌کنند |
| ۳/۲۹ | بین فرهنگ ایرانی و فرهنگ شیعه فاصله‌ای وجود ندارد و شیعه بودن نشانه ایرانی است                          |

## سنجش تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی

اکثریت جامعه به هویت ایرانی- اسلامی احساس تعلق خاطر دارند.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود چهار درصد از جامعه نمونه احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی ابراز تردید نمودند و ۴۹ درصد نیز این احساس را قوی ارزیابی نموده و ۲۷ درصد احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی- اسلامی را ضعیف ارزیابی نمودند و مابقی این احساس را در حد متوسط ارزیابی کردند.

## آیا احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی دانشجویان قوی است

فرض صفر: احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی- اسلامی دانشجویان ضعیف است.

$$(H_0: p \leq 50)$$

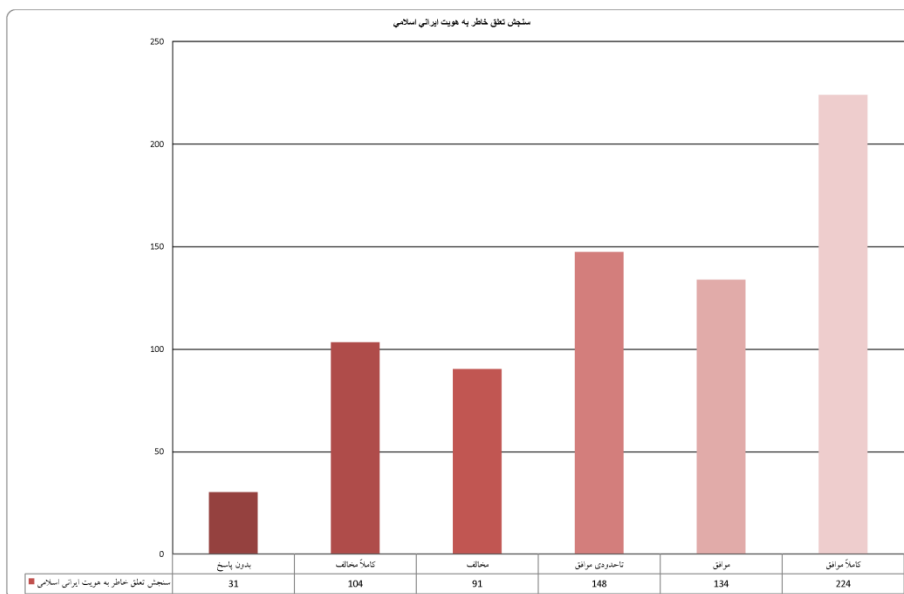
فرض تحقیق: احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی- اسلامی دانشجویان قوی است.

$$(H_1: p \geq 50)$$

نمودار شماره ۳ نشان می‌دهد که احساس تعلق موافق و کاملاً موافق فراوانی بیشتر نسبت به کاملاً مخالف و مخالف دارد و این بدان معنی است که تقریباً

## جدول (۷): بررسی میزان تعلق خاطر به هویت ایرانی- اسلامی

| بدون پاسخ                            | کاملاً مخالف | مخالف    | تا حدودی موافق | موافق      | کاملاً موافق    | جمع            |
|--------------------------------------|--------------|----------|----------------|------------|-----------------|----------------|
| ۳۱                                   | ۱۰۴          | ۹۱       | ۱۴۸            | ۱۳۴        | ۲۲۴             | ۷۳۰            |
| سنجش تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی |              |          |                |            |                 |                |
| تردید                                | گرایش ضعیف   | تا حدودی | گرایش قوی      | درصد تردید | درصد گرایش ضعیف | درصد گرایش قوی |
| ۳۱                                   | ۱۹۴          | ۱۴۸      | ۳۵۸            | ۴          | ۲۷              | ۴۹             |
| سنجش تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی |              |          |                |            |                 |                |



نمودار (۳): سنجش تعلق خاطر به هویت ایرانی - اسلامی

جدول (۸): آزمون نسبت

| Binomial Test          |            |                |     |                |
|------------------------|------------|----------------|-----|----------------|
| Asymp. Sig. (2-tailed) | Test Prop. | Observed Prop. | N   | Category       |
| ۰/۰۰۰                  | ۰/۵۰       | ۰/۴۱           | ۲۹۶ | تعلق خاطر کم   |
|                        |            | ۵              | ۴۳۴ | تعلق خاطر زیاد |
|                        |            | ۱/۰۰           | ۷۳۰ | جمع            |

تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی

a. Based on Z Approximation.

خاطر به هویت ایرانی-اسلامی مورد تأیید قرار می‌گیرد.

### جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بر اساس تجزیه و تحلیل‌های انجام شده یافته‌های تحقیق عبارتند از:

اکثر دانشجویان بر این باورند که:

- فرهنگ ملت ایران ریشه در آداب و رسوم ایرانیان کهن دارد.
- ایرانیان همواره دیندار بوده‌اند و اعتقادات دینی به زندگی انسان معنی می‌بخشد.

با توجه به مفاد جدول شماره (۷) و (۸) فرضیه پژوهش در خصوص اینکه احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی اسلامی دانشجویان قوی است، تأیید می‌گردد. با سطح معنی‌دار کوچک‌تر پنج صدم و از یک طرف نسبت آزمون پنجاه صدم نسبت گروه که احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی-اسلامی زیاد دارند برابر ۵۹ می‌باشد. از طرفی نسبت آزمون پنجاه صدم از نسبت مشاهده شده ۵۹ کوچک‌تر است. فرض صفر مبنی عدم احساس تعلق خاطر به هویت ایرانی-اسلامی رد و فرضیه تحقیق نسبت مشاهده شده در مقایسه با نسبت آزمون ۵۰ درصد مورد تأیید قرار می‌گیرد و در سطح اطمینان ۹۵ درصد، احساس تعلق

- فرهنگ ایرانی و فرهنگ اسلامی عجین شده است و گسترش اسلام در جهان باعث رضایت و خشنودی‌شان می‌گردد.
  - دین مبین اسلام دین کاملی است و قادر به پاسخگویی به نیازهای جامعه در هر عصر و زمانی است.
  - بین فرهنگ ایرانی و فرهنگ شیعه فاصله‌ای وجود ندارد و شیعه بودن نشانه ایرانی بودن است.
  - احساس تعلق به هویت ایرانی - اسلامی دارند.
  - اهمیت به هویت جهانی نسبت به سایر هویت‌های پنج‌گانه (قومی، محلی، ملی، دینی، مذهبی) بیشتر است.
  - علاقه به زندگی و عضویت در جامعه پیشرفته دنیا بیش‌ترین امتیاز و جامعه قومی کمترین امتیاز را دارد.
  - دیدگاه مسئولین سیاست‌گذار و برنامه‌ریز دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال مبنی بر تعاملات هویت ساز و سازنده و حل‌کننده مشکلات و مسائل دانشجویان در ایران و جهان اسلام
  - پراکندگی، گستردگی و وسعت فضای آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
  - ایجاد فرصت‌های مناسب برای افزایش سطح سواد علمی و فرهنگی دانشجویان در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
  - وجود ظرفیت‌ها و ذخایر دینی و ملی غنی در تمدن ایرانی- اسلامی و جهان شمولی هویت ایرانی- اسلامی
  - غنی بودن میراث فرهنگی و ملی ایران و جهان اسلام
  - دسترسی آسان به منابع و کارشناسان مذهبی
  - وجود امکانات و توان بسیار قوی کارشناسی و پژوهشگری در گروه‌های آموزشی
  - وجود منابع اعتباری قابل توجه همراه با امکانات ساختاری در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
  - وجود تمایل مشارکت در تعیین سرنوشت در میان دانشجویان
  - وجود انجمن و تشکلهای بسیار در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
  - وجود شبکه‌های وسیع فن آوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی در سطح دانشگاه
  - دسترسی آسان به منابع مطالعاتی و کتابخانه‌ای و ...
- نتیجه‌گیری و پیشنهادها**
- با توجه به یافته‌های به دست آمده و وجود تهدیدهایی چون:
- بالا بودن نرخ بیکاری و ضعف مالی دانشجویان، افزایش سن ازدواج و استقلال مالی و فرهنگ زندگی تجمل‌گرایانه، وجود اختلافات طبقات اقتصادی در بین دانشجویان، دسترسی دشوار و فراگیر دانشجویان به برنامه‌های فراغتی و سایر نیازهای اساسی، تفاوت‌های بین نسلی و اثرات آن بر کاهش اثربخشی با پیامدهای منفی بر هویت ایرانی- اسلامی، سردرگمی جوانان در شکل‌دهی به هویت واقعی خود به دلیل تأخیر در دستیابی به استقلال روانی- اجتماعی و ... و بروز چالش‌ها و تنگنایی چون:
- عدم برقراری تعادل میان هویت‌های ایرانی، اسلامی و جهانی، نبود کارشناسی در روش‌های آموزشی و انتقال مبانی هویت ایرانی- اسلامی، وجود شکاف بین خانواده و دانشجویان و تفاوت بین نسل، وجود ناهماهنگی بین ساختارهای متولی هویت بخشی دانشجویان، واگذاری مسئولیت تربیتی و پرورشی دانشجویان از خانواده به دانشگاه، وجود الگوهای رفتاری متفاوت و بعضاً متعارض با نیازهای طبیعی دانشجویان در انتقال مفاهیم و ارزش‌های ایرانی- اسلامی و ... به نظر می‌رسد بر اساس مبانی نظری

- موجود در زمینه هویت لازم است موارد زیر به عنوان راهکارهای پیشنهادی در راستای حفظ و ارتقای مؤلفه-های هویت ایرانی-اسلامی در نظر گرفته شود:
  - شایان ذکر است برخی از نتایج به دست آمده در پژوهش‌ها و تحقیقات قبلی نیز نشان‌دهنده تأیید نتایج به دست آمده از این پژوهش می‌باشد از جمله می‌توان از پایان‌نامه و پژوهش‌های زیر نام برد:
  - پایان‌نامه حسین قنادیان دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت امور فرهنگی با عنوان بررسی عوامل مؤثر در افزایش هویت یابی؛
  - پایان‌نامه محمد ربانی دانشجوی کارشناسی ارشد با عنوان سنجش میزان اعتقاد به هویت ملی در بین دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان‌های استان تهران
  - ابراهیم حاجیانی در پژوهشی با عنوان «تحلیل جامعه‌شناختی هویت ملی و طرح چند فرضیه» در راستای ارتقاء مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در میان دانشجویان در ده محور اجرای موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد:
  - حفظ و ارتقای یکپارچگی بین هویت ایرانی و اسلامی از طریق:
    - تأکید بر مناسک وحدت‌بخش اسلامی و مذهبی ایران همچون شعبان، رمضان و محرم؛
    - تأکید بر تقویم ایرانی-اسلامی هجری شمسی؛
    - تأکید بر باورهای اسلامی، ایرانی، منطقه‌ای، محلی و قومی از طریق:
  - احترام به سنت‌ها و ارزش‌های محلی، قومی، ایرانی، اسلامی، شیعی؛
  - رعایت و پذیرش وجود تفاوت در مسایل، مشکلات و نیازمندی‌های دانشجویان مناطق مختلف کشور در زمینه هویت؛
  - تأکید متوازن بر تمامی ابعاد هویت ایرانی-اسلامی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال از طریق:
- اهمیت به فرایند شکل‌گیری هویت فردی دانشجویان در چارچوب تحولی؛
  - اهتمام ویژه به حفظ میراث قومی، تاریخی تمدن و فرهنگ ایران-اسلامی به عنوان اجزاء هویت‌بخش دانشجویان و گسترش آگاهی آن‌ها نسبت به این امور؛
  - ایجاد فرهنگ احترام به اقوام و زبان‌های ایرانی و آموزش بردباری متقابل، برابری و تحمل گوناگونی‌ها نسبت به تنوع طبیعی، زبانی، قومی، دینی فرهنگ ایرانیان مسلمان با تأکید بر توجه بدان آن‌ها در متون آموزشی عمومی؛
  - توجه و تأکید بر شکل‌گیری انجمن‌ها، تشکلهای و کانون‌های دانشجویی در امور مربوط به میراث قومی و مذهبی، فرهنگی تمدن ایرانی-اسلامی و نیز زیست‌محیطی به منظور فعالیت در امور فوق‌برنامه؛
  - حمایت، هدایت و آموزش انجمن‌ها، تشکلهای، کانون‌ها فرهنگی و نشریات دانشجویان با هدف نزدیکی گروه‌های قومی و زبانی ایرانیان مسلمان نسبت به یکدیگر؛
  - نظارت بر انجمن‌ها، تشکلهای، کانون‌ها و نشریات وابسته به جهت پیشگیری از سوء استفاده‌های احتمالی و تفرقه‌انگیز؛
  - بسترسازی برای تربیت دانشجویان هویت یاب و هویت جو در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال از طریق:
    - فراهم آوردن محیط امن مبتنی بر آرامش؛
    - ایجاد همگرایی بین بخش‌های مختلف آموزشی، فرهنگی و تربیتی در حوزه هویت یابی؛
    - تقویت حس اعتماد به نفس، جرأت و رزوی، استقلال‌گرایی و روحیه امیدواری در دانشجویان

- تغییر جهت محتوای برنامه‌های آموزشی در زمینه هویت از هویت دهی به هویت یابی و هویت‌جویی؛
- بسترسازی هویت یابی با توجه به تأمین نیازهای اساسی و متناسب با مقتضیات دوره دانشجویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال از طریق:
- کارآفرینی و مشارکت اقتصادی بین دانشجویان
- ایجاد زمینه برای افزایش تعداد دانشجویان متأهل و ترویج ازدواج آسان و فرهنگ ساده زیستی
- تلاش در جهت افزایش رفاه نسبی دانشجویان با واگذاری امکانات، تسهیلات و خدمات صنفی مورد نیاز
- توجه به ارتقای کمی و کیفی خدمات بیمه، صندوق رفاه، وام‌های دانشجویی و ...
- توجه و تأکید بر تغییرات فرهنگی و تحولات ارزشی در چارچوب اصول ایرانی-اسلامی در زمینه هویت در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال از طریق:
- فرهنگ‌سازی و اصلاح نگرش‌ها نسبت به هویت دانشجویان؛
- اصلاح روش‌ها و شیوه‌ها درجهات مثبت‌اندیشی دانشجویان به ارزش‌های ایرانی-اسلامی؛
- اصلاح نوع نگرش‌ها به پدیده جهانی شدن در جهت هماهنگ ساختن دانشجویان با تغییرات جهانی با تأکید بر تعامل مثبت و تأثیرگذاری بر تغییرات جهانی؛
- رعایت آثار و پیامدهای تغییرات اجتماعی و تحولات ارزشی در زمینه هویت؛
- استفاده حداکثری از استعداد‌های موجود در فرایند هویت یابی دانشجویان از طریق:
- در نظر گرفتن نظام سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی، اجرا و نظارت و ارزشیابی در حوزه هویت دانشجویان؛
- احیاء نمودن ارزش‌های سنتی ایرانی و اصیل اسلامی
- افزایش توجه نسبت به بسترسازی فرایند هویت یابی در دانشجویان؛
- تأکید بر برنامه‌های مشارکت جویانه در فرایند هویت یابی دانشجویان در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال از طریق:
- تقویت نقش خانواده، اساتید و حوزه‌های مختلف دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در مراحل شکل‌گیری هویت؛
- ارتقاء جایگاه سازمانی و حمایت از کارکنان و اساتیدی که ارزش‌های ایرانی-اسلامی را درک و پاس داشته و در رعایت آن موازین اهتمام می‌ورزند و اجرای امور اداری و منش زندگی را بر آن اصول برنامه‌ریزی می‌کنند؛
- تقویت فرصت‌ها و ظرفیت‌های فرهنگی به منظور آموزش و توانمندسازی مراکز فعال در زمینه هویت دانشجویان؛
- برنامه‌های توانمندسازی دانشجویان جهت دستیابی به هویت موفق ایرانی-اسلامی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
- کمک به تأمین نیازهای اساسی دانشجویان در چارچوب ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی، ایرانی-اسلامی؛
- برنامه عمومی‌سازی آموزش‌های مهارت‌های زندگی با هدف افزایش امید به آینده، تقویت اراده و انتخاب هدف‌های متناسب با وضعیت دانشجویان و ایجاد روحیه اعتماد به نفس و شایستگی؛
- تدوین و اجرای برنامه تغییر نگرش محیط نسبت به دانشجویان و ایجاد فرهنگ مثبت‌اندیشی و اعتماد متقابل بین دانشجویان و محیط؛



- معرفی و ارائه الگوهای فرهنگ غنی ایرانی-اسلامی به دانشجویان؛
- تقویت خودباوری، دین‌باوری و پذیرش فرهنگ غنی ایرانی-اسلامی؛
- برنامه‌های توانمندسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در بسترسازی هویت‌یابی دانشجویان
- رعایت اصول و بهره‌گیری از معماری ایرانی-اسلامی در اجرای امور عمرانی و ساخت ابنیه‌های دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
- ساخت موزه، آرامگاه، نمادها و نمایشگاه‌های دائمی در جهت معرفی مفاخر، ارزش‌ها و باورهای فرهنگ ایرانی-اسلامی در جهت ارائه افتخارات و اقتدار در عرصه جهانی شدن در واحدهای دانشگاهی متناسب با منطقه جغرافیایی، اجتماعی منطبق با فرهنگ ایرانی-اسلامی
- گنجاندن مطالب مربوط به عناصر غنی هویت ایرانی-اسلامی در محتوای دروس عمومی و تخصصی جهت آماده‌سازی دانشجویان به منظور دستیابی به هویت ایرانی-اسلامی و کاربرد آن در امور زندگی برای کسب موفقیت و پایداری
- برقراری روابط علمی و دانشگاهی در بین کشورهای حوزه تمدن ایرانی-اسلامی و جهان اسلام
- تهیه و تولید فوق‌برنامه‌های جذاب من جمله (سخنرانی، فیلم «مستندو...»، سرود، تئاتر، موزه، نمایشگاه، برنامه‌های پرسش و پاسخ، مسابقات، سرگرمی‌ها، کرسی‌های آزاداندیشی و...) در سطح فرهنگ عمومی دانشجویان برای پذیرفتن واقعیات دوره‌های سنی و دانشجویی از جمله بحران هویت، فرصت‌ها، تهدیدات و آسیب‌های احتمالی، ..
- توسعه برنامه‌های گردشگری، ایران‌گردی و ایران‌شناسی و زیارتی دانشجویان
- برگزاری اردوهای فرهنگی و هنری برای دانشجویان با تأکید بر حفظ ارزش‌ها، باورها و میراث طبیعی، تاریخی، قومی، فرهنگی، دینی، مذهبی، انقلابی، دفاع مقدس، جهادی تمدن ایرانی-اسلامی در جهت کسب تجارب و کاربرد دستاوردها برای موفقیت و زندگی سالم
- راه‌اندازی بازار یکپارچه گردشگری دانشجویی در بین کشورهای اسلامی مخصوصاً در حوزه تمدن ایرانی-اسلامی
- ایجاد بازار فرهنگی یکپارچه در بین دانشگاه‌های جهان اسلام
- برگزاری مراسم، جشنواره و نمایشگاه‌های ادواری به منظور معرفی ارزش‌ها و تکریم عناصر میراث قومی، فرهنگی تمدن ایرانی-اسلامی، دفاع مقدس، وحدت و انسجام، اقتدار و مفاخر ایرانی-اسلامی در عصر جهانی شدن و اهمیت نقش و حفظ آن و ...

#### منابع و مأخذ

- ۱) آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۸۶). فرهنگ و هویت ایرانی و جهانی شدن، تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- ۲) آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۸۳). بررسی وضعیت نظام ارزشی در مناطق فرهنگی-اجتماعی ایران، فصلنامه مطالعات ملی
- ۳) بروجردی، مهرزاد. (۱۳۷۹). فرهنگ و هویت ایرانی در فراسوی مرزها، فصلنامه مطالعات ملی
- ۴) توکلی، محمد. (۱۳۸۸). گل برگ امین (مجموعه بیانات مقام معظم رهبری در خصوص فرهنگ)، جلد اوّل (فرهنگ اسلامی)، انتشارات ساحل اندیشه تهران
- ۵) جاسبی، عبدالله. (۱۳۸۹). پیام نوروزی، سررسید دانشگاه آزاد اسلامی

- ۶) حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۸۴). مجموعه مقالات فرهنگ و هویت ایرانی
- ۷) حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۸۶). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سمت
- ۸) حسینی، سید یعقوب. (۱۳۸۲). آمار نا پارامتریک، روش تحقیق و نرم‌افزار SPSS، دانشگاه علامه طباطبایی
- ۹) خمینی (امام) روح‌الله، صحیفه نور، (۱۳۶۸) تهران مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام
- ۱۰) رجایی، فرهنگ. (۱۳۸۵). مشکل هویت ایرانیان امروز، نشر نی
- ۱۱) رزازی فر، افسر. (۱۳۷۹). الگوی جامعه‌شناختی هویت ملی در ایران، فصلنامه مطالعات ملی
- ۱۲) رشید پور، مجید. (۱۳۸۱). هویت یابی جوانان، پیوند
- ۱۳) رضائی، زهرا. (۱۳۸۸). هویت اجتماعی، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک
- ۱۴) روح الامینی، محمود. (۱۳۸۲). زمینه فرهنگ شناسی، انتشارات عطار، چاپ هفتم
- ۱۵) سازمان ملی جوانان. (۱۳۸۳). سند فرابخشی امور جوانان
- ۱۶) سازمان ملی جوانان. (۱۳۸۴). پژوهش سازمانی «هویت»
- ۱۷) شاکری نیا، ایرج. (۱۳۷۹). تأثیر باورهای مذهبی بر بهداشت روانی انسان، مجله پیوند
- ۱۸) صالحی امیری، رضا. (۱۳۸۶). مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی، تهران: ققنوس.
- ۱۹) صالحی امیری، رضا. (۱۳۸۸). انسجام ملی و تنوع فرهنگی، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- ۲۰) قاسمی، فرزانه. (۱۳۸۳). مجموعه مقالات هویت و بحران هویت
- ۲۱) قیصری، نوراله. (۱۳۸۶). روشنفکران ایرانی و هویت، انتشارات تمدن ایرانی
- ۲۲) گیدنز، آنتونی، جامعه‌شناسی، مترجم منوچهر صبوری، تهران، انتشارات نی
- ۲۳) مجتهد زاده، پیروز. (۳۸۳۱). مجموعه مقالات هویت ملی در ایران
- ۲۴) نیکو مرام، هاشم و همکاران. ۱۳۸۶. اصول مدیریت اسلامی از منظر امام علی (ع). پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، پژوهش‌نامه شماره ۶.
- ۲۵) نصری، قدیر. (۱۳۸۷). مبانی هویت ایرانی، انتشارات تمدن ایرانی

## یادداشت‌ها

- <sup>1</sup> identity  
<sup>2</sup> Social customs  
<sup>3</sup> Ideologys  
<sup>4</sup> سوره حشر آیه ۱۹  
<sup>5</sup> من عرف نفسه فقد ربه عرف  
<sup>6</sup> Ibed  
<sup>7</sup> Talcott Parsons  
<sup>8</sup> tsyankoy  
<sup>9</sup> reliability